

Varianten van internationalisering in het Nederlandse onderwijs

Verkenning in opdracht van de Onderwijsraad
3 mei 2005

Twynstra Gudde

ADVISEURS EN MANAGERS

Varianten van internationalisering in het Nederlandse onderwijs

Stationsplein 1
Postbus 907
3800 AX Amersfoort
Telefoon 033 4677777
www.twynstragudde.nl

Verkenning in opdracht van de Onderwijsraad

Erna Scholtes
Annerose Groot
Folker Visser

Amersfoort, 3 mei 2005
393845/ESO/FWT

Inhoudsopgave

1	Inleiding	1
1.1	De achtergrond bij het onderzoek	1
1.2	Methode van onderzoek	2
1.3	Leeswijzer	4
2	Praktijken van internationalisering in onderwijs	5
2.1	De Beatrixschool in Haarlem	5
2.2	Het Anna van Rijn College in Nieuwegein	9
2.3	De Haagsche Schoolvereniging in Den Haag	12
2.4	The International School of The Hague in Den Haag	16
2.5	Het Albeda College in Rotterdam	20
2.6	De Fontys Hogeschool in Eindhoven e.o.	25
2.7	De Roosevelt Academy en het University College	30
2.8	Het Interfacultair Instituut voor Lerarenopleiding, Onderwijsontwikkeling en Studievaardigheden in Utrecht	34
3	Beschouwing	38
3.1	Waartoe internationalisering	38
3.2	Verschijningsvormen van internationalisering in onderwijs	39
3.3	Curriculum	40
3.4	Breedtestrategie	41
3.5	Obstakels	42
3.6	Adviezen	42
	Bijlagen	
	1. Format beknopte beschrijving	
	2. Format uitvoeriger beschrijving	
	3. Lijst geïnterviewde personen	
	4. Een scala aan onderwijsvoorzieningen	

1 Inleiding

De Onderwijsraad ziet internationalisering van het onderwijs als een van de uitdagingen voor de toekomst. Daarom brengt de raad een kleine verkenning internationalisering van het onderwijs uit. Twynstra Gudde heeft hiervoor een verkenning van internationaal onderwijs in Nederland uitgevoerd, dat als bron voor de kleine verkenning kan dienen.

De nadruk van dit onderzoek ligt in de genen en inzichtelijke beschrijving van het aanbod van onderwijsvoorzieningen voor arbeidsmigranten, de kenmerken hiervan en de toekomstige ontwikkelingen in de onderwijsvoorzieningen.

1.1 De achtergrond bij het onderzoek

Europa krijgt in ons dagelijks leven steeds meer invloed. Het onderwijs kan een grote rol spelen om deze ‘Europese’ invloeden bekend te maken bij leerlingen en studenten en om hen een gevoel van Europees burgerschap te geven. Leerlingen en studenten uit het buitenland kunnen in Nederland internationaal onderwijs volgen en er zijn voor de Nederlandse leerlingen talloze mogelijkheden om via Europese programma’s tijdens hun schooltijd of studie ervaring op te doen in het buitenland. De Onderwijsraad heeft hierover in 2004 twee adviezen uitgebracht:

- *Onderwijs en Europa: Europese invloeden in Nederland*
- *Onderwijs en Europa: europees burgerschap.*

In het advies *Onderwijs en Europa: Europese invloeden in Nederland* heeft de Onderwijsraad opgemerkt dat Europa steeds meer invloed uitoefent op het Nederlandse onderwijs. Ook de migratiepolitiek van de EU kan een doorwerking hebben. Deze bevindingen hebben geleid tot het nu geplande advies, waarin de mogelijkheden van arbeidsmigranten en hun kinderen in Nederland zullen worden geschetst.

Het feit dat er blijvend groepen arbeidsmigranten naar Nederland komen, wordt onder meer bewerkstelligd door de toetreding van nieuwe landen tot de Europese Unie en door het streven van Nederland om meer kenniswerkers binnen te halen.

Het onderzoek richt zich niet alleen op de voorzieningen voor arbeidsmigranten maar tevens op het aanbod voor de categorie potentiële vertrekkers, Nederlanders die (tijdelijk) elders willen werken of studeren.

1.2 Methode van onderzoek

Het onderzoek is uitgevoerd in een vijf stappen:

- stap 1. Globale inventarisatie van circa 50 organisaties
- stap 2. Uitvoeriger beschrijving van 15 geselecteerde onderwijsorganisaties
- stap 3. Verdieping, in de vorm van acht cases, deelverzameling van de 15
- stap 4. Beschouwing van resultaten door een panel van experts (zie bijlage 3)
- stap 5. Opstellen van de rapportage.

Stap 1. Globale beschrijving

De eerste stap richtte zich op het maken van een globale inventarisatie van het scala aan mogelijkheden op het gebied van internationaal onderwijs. Hiervoor is grotendeels gebruik gemaakt van openbare bronnen, zoals websites en documentatie. Voor een aantal zaken hebben wij contact opgenomen met de betreffende instelling, telefonisch, dan wel via de e-mail. Bijlage 1 bevat het format waarlangs de globale beschrijving is gemaakt.

Stap 2. Uitvoeriger beschrijving

De tweede fase bestond uit een nadere beschrijving van 15 organisaties die in overleg met de opdrachtgever gekozen zijn uit het globale overzicht. De selectie bestaat uit onderwijsinstellingen, met een accent op publiek gefinancierde instellingen. Voorts was een belangrijk criterium dat het moest gaan om actieve spelers op het terrein van internationalisering.

De beschrijving van deze instellingen is verder uitgewerkt in het format dat is opgenomen als bijlage 2.

De volgende 15 instellingen zijn door ons uitvoeriger beschreven:

- Universiteit van Wageningen
- Universiteit Utrecht
  - . University College Utrecht
  - . Roosevelt Academy
- Fontys Hogescholen
- Hogeschool InHolland
- Albeda College, Rotterdam
- Mondriaan Onderwijsgroep, Den Haag
- The International School of The Hague
- Anna van Rijn College, Nieuwegein
- Johan de Wit College, Den Haag
- Haagsche Schoolvereniging
- Beatrixschool, Haarlem
- Combinatie '70, Rotterdam
- IVLOS lerarenopleiding, Utrecht
- Nyenrode Business Universiteit, Breukelen.

De activiteiten in stap 1 en 2 waren gericht op het beantwoorden van de eerste onderzoeksvraag: welke onderwijsvoorzieningen bestaan er voor verschillende typen arbeidsmigratiestromen en wat zijn de kenmerken van deze voorzieningen?

De resultaten zijn opgenomen in een afzonderlijke bijlage bij dit rapport.

Stap 3. Verdieping

Welke toekomstige ontwikkelingen zijn in deze onderwijsvoorzieningen te voorzien?

De derde stap was gericht op verdieping van de beschikbare informatie. Wederom is een selectie gemaakt uit de groep van 15. De uitvoeriger beschrijvingen boden houvast voor een keuze op basis van 'rijke vormen van internationalisering'. Voorbeelden uit elk van de onderwijssectoren moesten in de selectie aan bod komen. Deze organisaties zijn uitgekozen op de voorloperspositie die zij binnen hun veld vervullen. Bij deze onderwijsinstellingen hebben wij interviews afgenomen met een lid van het management of met de verantwoordelijke voor internationalisering. De gesprekken waren gericht op beide onderzoeksvragen. Naast het verrijken van de beschrijvingen, kwamen ook de verwachte ontwikkelingen aan bod.

Bijlage 3 bevat de lijst met geïnterviewde personen.

Stap 4. Panelgesprek

De bevindingen uit de inventarisatie en cases zijn voorgelegd aan een panel van externe deskundigen. Anders dan de informanten voor de cases waren de deelnemers niet afkomstig uit scholen, maar uit organisaties in de infrastructuur rond internationalisering. De gedachtewisseling stond in het teken van de waardering van de huidige situatie en van verwachte ontwikkelingen rond internationalisering.

Stap 5. Rapportage

Ten slotte zijn de bevindingen vastgelegd in twee rapporten: dit hoofdrapport met de cases en verwachte ontwikkelingen en de bijlage met de feitelijke beschrijvingen.

1.3 Leeswijzer

Onze rapportage bestaat uit twee delen.

Dit hoofdrapport bevat in hoofdstuk 2 de journalistieke beschrijvingen van de acht cases. Het zijn illustraties van actuele praktijken van internationalisering in het Nederlandse onderwijs. De beschouwingen die hieraan gewijd zijn door deskundigen staan in hoofdstuk 3.

Om ook vanuit het hoofdrapport een indruk te krijgen van het scala aan voorzieningen dat is aangetroffen en beschreven, vindt u in bijlage 4 in dit document een schema waarin deze 50 organisaties geordend zijn ondergebracht, voorzien van een toelichting.

Wie meer wil weten over die bonte verzameling van organisaties, raadplege het afzonderlijke bijlagerapport. De feitelijke beschrijvingen van de acht onderwijsorganisaties uit de cases plus die van 42 andere, zijn daarin opgenomen.

2 Praktijken van internationalisering in onderwijs

In dit hoofdstuk bespreken wij acht cases. Deze acht cases zijn gebaseerd op interviews die wij met de betreffende instellingen hebben gehouden. Wij hebben interviews gehouden met opvallende ‘individuele’ onderwijsaanbieders. Deze instellingen zijn opvallend omdat ze veel, of vernieuwende initiatieven ontplooiën in de internationale sfeer. In de cases zijn alle verschillende reguliere onderwijssectoren vertegenwoordigd. Zo wordt duidelijk op welke manier de internationaliserende instellingen die een voortrekkersrol vervullen, kansen benutten. Zo kunnen zij als voorbeeld dienen voor andere instellingen die internationaler willen opereren.

2.1 De Beatrixschool in Haarlem

Van IJsland tot Roemenië: in veertien jaar tijd heeft de Beatrixschool in Haarlem levendige contacten met allerlei Europese scholen gelegd. Internationale programma's, zoals het Comeniusproject creëren de kansen, het Europees Platform ondersteunt financieel en mede dankzij het internet wordt in de laatste jaren de mogelijkheid geboden om de verbinding te leggen. De nieuwste aanwinst in het netwerk is de Tschilestischschool bij Braila uit Roemenië. “Internationalisering laat je relativeren”.

De aanloop

De Beatrixschool ligt in een goede wijk in Haarlem en is een echte witte school. Na oriënterende studiereizen van schoolleiding en een enkele leerkrachten naar Luxemburg, Denemarken en een *Job Shadowing* project met een Engelse school werd besloten werk te gaan maken van I, De directie van de school vond het belangrijk dat de leerlingen een bredere blik op de wereld kregen. Zij hadden ook kunnen kiezen voor uitwisseling met scholen aan de andere kant van het Spaarne, maar de voorkeur ging uit naar scholen over de grens. Een project van de Universiteit Utrecht over internationale samenwerking met basisscholen resulteerde in een tienjarige uitwisseling met een school uit Osnabrück. En negen jaar geleden werd met scholen uit Oostenrijk en Engeland het eerste Comeniusproject gestart, waar na twee jaar een Griekse school bij kwam en de Oostenrijkse school afviel. Een tweede project moest met een Oost-Europese school zijn, de enige school in Tsjechië die via internet gevonden werd. Na dit tweede project volgde het derde project met een Engelse, Italiaanse en opnieuw de Tsjechische school en nu een Roemeense school.

De Beatrixschool gaat tegenwoordig strategisch te werk bij het ‘werven’ van partnerscholen. Zij neemt zelf initiatief door een oproep te plaatsen op internet. Om een zo groot mogelijke kans te maken op goedkeuring van het tweede project werd dus voor Tsjechië gekozen. Later volgde onder andere Italië. Voor de meest recente derde Comenius-ronde wilde de Beatrixschool in elk geval graag een school uit één van de nieuwe landen van de EU. Twee Poolse scholen en één Roemeense reageerden. De Roemeense school uit Braila werd deelnemer. Door een project aan te bieden dat groter is dan bilaterale contacten vergroot de school eveneens de kansen op honorering van de aanvraag; er doen bij voorkeur vier à vijf scholen mee.

Comeniusprojecten als vliegwiel

Kapstok voor de internationalisering op de Beatrixschool vormen de Comeniusprojecten. Voor elk project worden elk jaar verschillende partners gekozen. Daarna onderhoudt de school langdurige contacten met bepaalde scholen, zoals met de basisschool in Kobyli, Tsjechië.

De Beatrixschool merkt dat de scholen in Oost-Europese landen heel graag mee willen doen aan de Comeniusprojecten. De school merkt al een groot verschil tussen de eerste keer dat zij in Tsjechië waren, zes jaar geleden en nu bijvoorbeeld in de voorzieningen op school en salarissen van leerkrachten. Roemenië doet nu heel voorzichtig mee, maar heeft te kampen met armoede. De volgende keer wanneer de leerkrachten van de Beatrixschool naar Roemenië gaan, nemen zij een laptop mee die in Nederland al is afgeschreven.

Aanvankelijk ging het om schoolprojecten. Dat zijn activiteiten waarbij het hele team betrokken is, met een algemene oriëntatie als doel. Inmiddels schrijft de Beatrixschool graag in op ontwikkelingsprojecten. Die kunnen beperkt blijven tot enkele leerjaren en een deel van het docententeam. De uitwisseling is gericht op het delen van ervaringen en het geven van informatie rond een thema.

Aan het begin van het jaar waarin het project van start gaat, wordt een bijeenkomst georganiseerd met alle partnerscholen over het onderwerp en de wijze waarop de scholen het aan gaan pakken. Gedurende het jaar vindt de uitwisseling van docenten plaats. Aan het eind van het jaar vindt een bijeenkomst plaats met alle partnerscholen om het jaar te evalueren en nieuwe ideeën op te doen voor het volgende jaar. De Beatrixschool bestelt 'uiteraard' meteen het nieuwste lespakket van het Europees Platform over de nieuwe landen van de EU. En vanzelfsprekend is het zo dat de lessen wereldoriëntatie een andere kleur krijgen, wanneer een leraar vanwege de uitwisselingen meer weet van het land in kwestie.

Impact op het curriculum

De Beatrixschool is de meeste tijd een hele gewone school. Maar vanwege het Comeniusproject staat de school twee maal per jaar gedurende een maand in het teken van het internationale project. Vorig jaar was dat 'de veilige school'. Over dit thema wordt door de leerkrachten en leerlingen gesproken en er wordt een plan opgesteld om de veiligheid te verbeteren. Het Haarlemse plan wordt naar de partnerscholen gestuurd en zij sturen op hun beurt hun plannen naar de Beatrixschool. De buitenlandse bijdragen worden met de leerlingen besproken. Op deze manier leren leerlingen verschillen en overeenkomsten ontdekken in de buitenlandse plannen. Zij nemen natuurlijk ook het nodige mee over de situatie van scholen over de grens.

De leerkrachten

De internationale activiteiten werken zeer stimulerend voor de leerkrachten. Deelname aan studiereizen wordt ingezet als onderdeel van het personeelsbeleid. De school is de laatste jaren gegroeid. Dat maakte het mogelijk om nieuwe leerkrachten aan te nemen en de internationalisering een impuls te geven. Bij het aannemen van nieuwe docenten wordt speciaal gelet op de interesse in internationale aspecten en wordt specifiek naar ICT-ervaring gevraagd.

De doorslaggevende eis voor leerkrachten is de attitude. Alle docenten spreken tegenwoordig Engels. Zo nodig wordt gebruik gemaakt van de talencursussen die het Europees Platform biedt. De ervaring van de Beatrixschool is dat jongere maar ook enkele oudere leraren over het algemeen open staan voor internationale aspecten. Eerst wilde de school graag dat alle leerkrachten meededen aan de internationale activiteiten; de algemene Comeniusprojecten vergden dat ook. Nu, met de thematische projecten is dat niet meer zo. Als iemand echt niet mee wil doen, gebeurt het niet. Toch gebeurt het wel dat een aantal projecten mensen alsnog over de streep heeft getrokken.

Leraren gaan gedurende het jaar op bezoek bij hun partnerscholen en maken gebruik van de studiereizen van de Europese School en het ARIO-programma. Zij krijgen ook bezoek van hun partnerscholen en andere scholen, die via ARION en andere programma's Nederland bezoeken. De leerkrachten van de Beatrixschool organiseren een programma voor de bezoekende leerkrachten wat een mix is van schoolbezoek en oriëntatie op het land. Dit soort bezoeken kost de leerkrachten wel extra tijd, maar zij hebben het er graag voor over.

Wat betekent deze internationalisering voor de leerlingen?

Het zijn vooral de leraren die meedoen aan de uitwisselingen. Het geeft nieuwe dimensies aan het beroep leerkracht en werkt stimulerend bij het zoeken naar verbetering van het onderwijs.

Wanneer de leerkrachten in het buitenland zijn geweest, nemen zij altijd iets mee voor de leerlingen en voor het team. Dat is natuurlijk een bron van verhalen in de klas. Daarnaast doen de leerkrachten in het buitenland veel inhoudelijke en didactische ideeën op. Uit Barcelona komt bijvoorbeeld het filosoferen met de leerlingen. In Engeland zag de Beatrixschool een tutorsysteem werken. En dat was niet alleen maar hulp met lezen, maar dat ging veel verder. In IJsland en Canada stonden de computers op de gang en werden gebruikt als onderdeel van een resource center, wat bij de Beatrixschool nu ook gebeurt. In Tsjechië heeft men veel geleerd van de kunstzinnige vorming.

De Beatrixschool heeft tien jaar lang meegedaan aan het GROS-project, Grensoverschrijdend onderwijs. Dit betekende uitwisseling van leerlingen, met een school in Osnabrück. Helaas is deze school door de verandering van het Duitse schoolsysteem opgeheven.

Kinderen van de Beatrixschool die aan deze uitwisseling hebben meegedaan, staan in het Voortgezet Onderwijs vooraan als het gaat om uitwisselingen of internationale activiteiten. Daarnaast spreken de leerlingen van de Beatrixschool beter Engels. In de kleutergroepen, in de jaren 5 / 6, en natuurlijk in groep 7 en 8 wordt Engels gegeven. Hun belangstelling voor het buitenland is over het algemeen eerder gewekt. Om na te gaan of meer leerlingen van de Beatrixschool naar het tweetalig onderwijs gaan, is de situatie nog te pril. In Haarlem is pas recent een tweetalig onderwijs-school gestart, die helaas in een ander gedeelte van Haarlem gevestigd is. Gelukkig doen de meeste scholen voor voortgezet onderwijs wel al in meer of mindere mate aan internationalisering.

Het Europees Platform

De school heeft door de actieve deelname aan projecten veel te maken met het Europees Platform. De lespakketten van het Europees Platform worden ook altijd meteen besteld. De school krijgt subsidie en onkostenvergoedingen voor het Comeniusproject, de Arion-reizen en andere reizen. De school maakt onderdeel uit van de ENIS-scholen, de *European Network of Innovative Schools*, waaraan het ICT-project E-twinning een nieuwe impuls gaat geven. Afhankelijk van de projecten en studiereizen wordt er gemiddeld per jaar circa €6.000,- geïnvesteerd in internationalisering, waarvan het grootste deel via subsidies van het Europees Platform. De school probeert hiervoor altijd wat terug te doen voor het Europees Platform, met lezingen, workshops en het ontvangen van buitenlandse scholen en gasten. Zo hebben de directeuren een aantal jaren gefungeerd als ‘ambassadeurs’ voor het Europees Platform. Daarnaast is één van hen extern deskundige voor het beoordelen van Comeniusprojecten.

Maakt internationalisering de school aantrekkelijk?

De Beatrixschool heeft een sterk profiel op ICT en internationalisering. De gemeente Haarlem werkt voor de openbare basisscholen met het systeem dat de mensen in de wijk terechtkunnen op de school in de wijk. Er zijn op dit moment zelfs mensen die verhuizen naar een buurt met de juiste postcode om hun kinderen op de Beatrixschool te kunnen plaatsen. Dit is aan de ene kant strelend, aan de andere kant ook wel beklammend.

Bestuur en overheid

De overheid zou meer bekendheid aan internationalisering moeten geven: “onbekend maakt onbemind”.

De gemeente was tot anderhalf jaar geleden het bestuur van de school. Nu is er een bestuurscommissie met een algemeen directeur.

Haarlem kent 24 openbare basisscholen, maar op dit moment is de Beatrixschool de enige school die bezig is met internationalisering. De gemeente geeft geen speciale impuls aan internationalisering.

Een poging vanuit de Beatrixschool om in de werkgroep Strategie en beleid het thema internationalisering op de agenda te krijgen, is stuk gelopen. In het overleg met de andere Haarlemse scholen merkt de Beatrixschool vooral een afwerende reactie op internationalisering. Collega’s beschouwen internationalisering als een te vermijden taakverzwaring. Terwijl het in de ervaring van de Beatrixschool juist zo is dat er een enorm positieve impuls van uitgaat, op het team, de sfeer en de verrijking van het onderwijs: “Je krijgt er zoveel voor terug!”.

De pabo’s

Een zelfde verontwaardiging over zoveel gemiste kansen is te beluisteren bij de inzet van pabo’s. Toen de directeur onlangs gevraagd werd een gastcollege te geven over internationalisering in het basisonderwijs, trof zij in haar gehoor louter de buitenlandse studenten aan!

De pabo's zouden veel meer aan internationalisering kunnen doen: colleges geven op het gebied van internationalisering en eisen dat studenten buitenlandse stages lopen. De studenten die stage komen lopen op de Beatrixschool worden overal bij betrokken, ook bij de Comeniusprojecten en zij gaan dus ook mee op buitenlandse trips.

Struikelblokken

Op de Beatrixschool is internationalisering behoorlijk goed geworteld. Dat betekent echter niet dat het allemaal probleemloos verloopt. Er zijn aspecten die internationalisering tegenwerken. Zo zijn er leerkrachten die niet willen meewerken. Door op een ander type project in te schrijven wordt dit bezwaar in directe zin wel ondervangen, maar ideaal is het niet.

Een belangrijke hobbel, zeker als de contacten zich meer oostwaarts uitstrekken, is de taal. Nederlanders spreken wel Engels, of Duits maar op scholen in Oost-Europa is dit veel minder. In Roemenië spreken de leraren van de partnerscholen als tweede taal soms Russisch en een heel klein beetje Duits, en dat is lastig.

Een heel praktisch punt is dat in elk land de vakanties op een ander moment vallen. Zeker in projecten waar vier of vijf scholen aan deelnemen, is het plannen een hele klus.

Een ander praktisch punt is de beschikbaarheid van de infrastructuur voor de onderlinge communicatie. ICT heeft aan deze hele ontwikkeling een enorme stimulans gegeven. Maar voor scholen met weinig computers of met maar één, zoals de school in Roemenië, is het lastig communiceren. De Beatrixschool probeert een bijdrage te leveren door afgeschreven laptops mee te nemen voor de partnerschool in Oost-Europa.

Ambities en verwachtingen

De ambitie is om op school nog meer aan Engels te doen. Er wordt nu op een speelse manier Engels gegeven aan kleuters en daarna vanaf groep 5. De school wil nu het Engels door de hele school heen organiseren dus ook in groep 3 en 4.

Verder wil de Beatrixschool projecten blijven uitvoeren met meer scholen uit andere landen.

2.2 Het Anna van Rijn College in Nieuwegein

“Het Anna van Rijn College heeft op het gebied van internationalisering een voortrekkersrol.” Aldus de jury van de Nationale Onderwijsprijs bij de uitreiking van deze prijs in 2000. Maar de voortrekkersrol van het Anna van Rijn College gaat verder terug dan het jaar waarin deze erkenning werd uitgesproken.

De aanloop

Ruim tien jaar geleden, voor dat de havo/vwo-afdeling gefuseerd was met het vmbo, werd op dit vmbo al veel aandacht besteed aan internationalisering. Dat juist op het vmbo een gunstig klimaat voor internationalisering heerste is opmerkelijk, omdat deze sector hierin heden ten dage enigszins achterblijft. Na de fusie werd de nieuwe havo/ vwo afdeling direct actief betrokken bij het internationaliseringklimaat.

In navolging van onder andere de Wolfert van Borselen Scholengroep in Rotterdam besloot men tweetalig onderwijs aan te gaan bieden op vwo-niveau. Dit besluit was onder andere gestoeld op het vermoeden dat tweetalig onderwijs de taalontwikkeling van de leerlingen ten goede zou komen. Daarnaast sloot het goed aan op de internationale ontwikkeling van de samenleving. Bovendien werd het tweetalig onderwijs gezien als een mogelijkheid om zich te profileren ten opzichte van de concurrentie.

Voor de start van de opleiding heeft het Anna van Rijn College de betrokken docenten een jaar voorbereidingstijd gegeven. De docenten konden in die tijd een cursus *classroom English* volgen via de Universiteit van Nijmegen. Het tweetalig onderwijs stond in die dagen nog in de kinderschoenen en was vrijwel onbekend. Om deze reden heeft het Anna van Rijn College in dat jaar ook een uitgebreide publiciteitscampagne gehouden. Mede dankzij deze publiciteitscampagne werd er door de regionale media veel aandacht aan het plan van het Anna van Rijn College besteed. Bovendien werd de toekomstige doelgroep van basisschoolleerlingen, leraren en ouders uitgebreid voorgelicht. De acties leidden ertoe dat er bij de start van de opleiding een overvloed aan aanmeldingen was.

De eerste zes jaar dat het Anna van Rijn College de tweetalige opleiding aanbood, is er steeds een wachtlijst geweest. Pas toen het aantal parallelklassen werd uitgebreid van twee naar drie verdween de wachtlijst geleidelijk. Op dit moment behoort het Anna van Rijn College tot de grootste reguliere tweetalig onderwijs -scholen in Nederland.

Leerlingen

Het tweetalig onderwijs wordt aangeboden op het gymnasium, het atheneum en de havo. Het aantal leerlingen is gestaag gegroeid en heeft de 300 bereikt. Toelating tot de opleiding wordt verkregen door te voldoen aan drie afwegingen. Allereerst is er - al naar gelang het niveau havo of vwo betreft - een bepaalde Cito-score vereist. Voor het vwo is dit bijvoorbeeld een minimale score van 545. Voorts vraagt het Anna van Rijn College advies aan de basisschooldocent van de leerling in kwestie. Dit advies weegt zwaar in de beoordeling. Tot slot is er een gesprek met de toekomstige leerling en de ouders. Dit gesprek is in de eerste plaats een gesprek met het kind omdat bij de ouders nogal eens andere overwegingen een rol spelen dan bij het kind.

Docenten

Het docentencorps dat zich primair richt op het tweetalig onderwijs bestaat uit 40 docenten. Vier van hen zijn *native speakers*. Het Anna van Rijn College onderkent het belang van *native speakers*, maar vindt dat de didactische kwaliteiten altijd voorrang hebben. Het niveau van de docenten wordt gewaarborgd door het *Cambridge Certificate of proficiency in English*. Dit certificaat is een onderdeel van de standaard die het netwerk tweetalig onderwijs onder coördinatie van het Europees Platform heeft opgesteld. Een dergelijke standaard is redelijk uniek in het onderwijs en lijkt ook voor andere sectoren in het onderwijs een mogelijkheid voor kwaliteitsbewaking 'in eigen kring'.

Internationalisering in het curriculum

De leerlingen van het tweetalig onderwijs volgen vanaf het eerste jaar een deel van de lessen in het Engels. De helft van de lessen blijft gedurende de hele opleiding in het Nederlands. Ook is er nadrukkelijk aandacht voor Nederlandse culturele identiteit. Zo zijn er voor de Nederlandse onderwerpen binnen geschiedenis, staatsinrichting en aardrijkskunde aparte katernen ontwikkeld. Er is in het curriculum een aantal verplichte uitwisselingen naar het buitenland opgenomen. In de eerste drie jaar gaan de leerlingen op uitwisseling naar scholen in Engeland om de taal beter machtig te worden. Leerlingen uit het vierde jaar gaan twee of drie weken op stage in het buitenland. Het is de bedoeling dat elke leerling zijn eigen stage regelt. Na afloop houden de kinderen presentaties over hun belevenissen. De kinderen zijn doorgaans laaiend enthousiast over deze buitenlandse stages.

Het internationale beleid van het Anna van Rijn College reikt echter veel verder dan het tweetalig onderwijs. Alle ruim 2.200 leerlingen - variërend van het lwoo tot het gymnasium - worden betrokken bij de internationale activiteiten van de school. Zo zijn er veel verschillende uitwisselingen mogelijk met buitenlandse scholen. Ook voor het lwoo zijn er belangrijke internationale en Europese aspecten in het curriculum opgenomen. Want hoewel uitwisselingsactiviteiten vaak stimulerend en leuk zijn voor zowel leerlingen als docenten, vormen zij binnen de internationalisering slechts het topje van de ijsberg. Het is minstens zo belangrijk om internationale elementen in het curriculum op te nemen en vanuit Nederland internationale activiteiten te ontplooiën.

Een voorbeeld van de internationalisering van het curriculum is te vinden in het vmbo. Daar is door een herschikking van onderwijsterreinen het profiel 'mens & maatschappij' samengesteld. In dat nieuwe profiel zal negen weken per jaar, vier uur per week expliciet aandacht worden besteed aan Europa.

De mogelijkheden om vanuit Nederland internationale activiteiten te ontplooiën nemen de laatste jaren snel toe door het gebruik van internet en e-mail. Dit kunnen leuke en relatief goedkope manieren zijn om kinderen uit verschillende landen te laten samenwerken. Waarschijnlijk zal deze vorm van internationalisering een hogere vlucht nemen, wanneer de generatie die met computers is opgegroeid het docentenvak inrolt.

Europees bewustzijn en Europees burgerschap zijn belangrijke aspecten in het curriculum van het Anna van Rijn College. Het Anna van Rijn College vindt het belangrijk dat de toekomstige Europese burgers die worden opgeleid weten wat Europa inhoudt. In dit kader zijn er met name binnen Europa belangrijke samenwerkingsverbanden en projecten. De belangrijkste partner voor het organiseren van internationale activiteiten is het Europees Platform. Het Europees Platform voorziet veel projecten van financiering en initieert zelf ook nieuwe projecten. Voorts heeft het Anna van Rijn College twee partnerscholen in Zaragoza en Munster en zijn er samenwerkingsverbanden met scholen in Noorwegen, Slowakije, Engeland, Duitsland en Zweden. Dit netwerk van buitenlandse scholen wordt optimaal benut door deelname aan het nieuwe project 'Europa als leeromgeving voor scholen' (ELOS). In het ELOS-project participeert een groot aantal scholen om zaken als Europees burgerschap en samenwerking gestalte te geven. In het project neemt elke school de eigen partnerscholen mee, waardoor een rijk netwerk ontstaat. Zo heeft het Anna van Rijn College ook twee basisscholen uit Nieuwegein betrokken bij dit project.

Op een aantal basisscholen in Nieuwegein wordt steeds meer aandacht besteed aan tweetalig onderwijs . Het Anna van Rijn College ondersteunt deze ontwikkeling. Het verschil in Engelstalig onderwijs op de basisschool leidt evenwel tot een grotere differentiatie tussen scholen en de leerlingen die zij voortbrengen. Daarop moet worden geanticipeerd. Een proces waar het Anna van Rijn College ook zelf initiatief in neemt.

Een aantal medewerkers van het Anna van Rijn College is actief betrokken geweest bij de start van het *Bilingual and International Teacher Education Programme* (Bitep) van het Utrechtse IVLOS. In dit verband vindt nog steeds veel samenwerking plaats. Zo biedt het Anna van Rijn College stage plaatsen aan studenten van het Bitep.

Verwachtingen

Bij het Anna van Rijn College ziet men de toekomst hoopvol tegemoet. Men heeft de verwachting dat het tweetalig onderwijs een steeds belangrijker plaats zal gaan innemen in het Nederlandse onderwijsbestel. Zolang de overheid de onderwijsinstellingen de ruimte laat om te experimenteren met vernieuwende initiatieven in de internationale sfeer, lijkt de opmars van het tweetalig onderwijs niet te stuiten. Wel ziet het Anna van Rijn College de noodzaak het vmbo nadrukkelijker te betrekken bij de internationaler wordende gemeenschap. Daar zou de overheid stimuleringsgelden voor vrij moeten maken. Scholen weten zelf goed hoe zij dat kunnen vormgeven, maar extra financiële ondersteuning voor deze grote groep van scholen is gewenst. Het vmbo maakt immers ongeveer 60% uit van de Nederlandse leerlingenpopulatie.

Het is van belang dat de overheid de onderwijssectoren wijst op de mogelijkheden, zonder hen direct te binden aan controlerende regelgeving. De ruimte om nieuwe initiatieven te ontplooiën is een *conditio sine qua non* in het onderwijs en derhalve ook belangrijker dan de eventuele financiering van dergelijke initiatieven.

2.3 De Haagsche Schoolvereniging in Den Haag

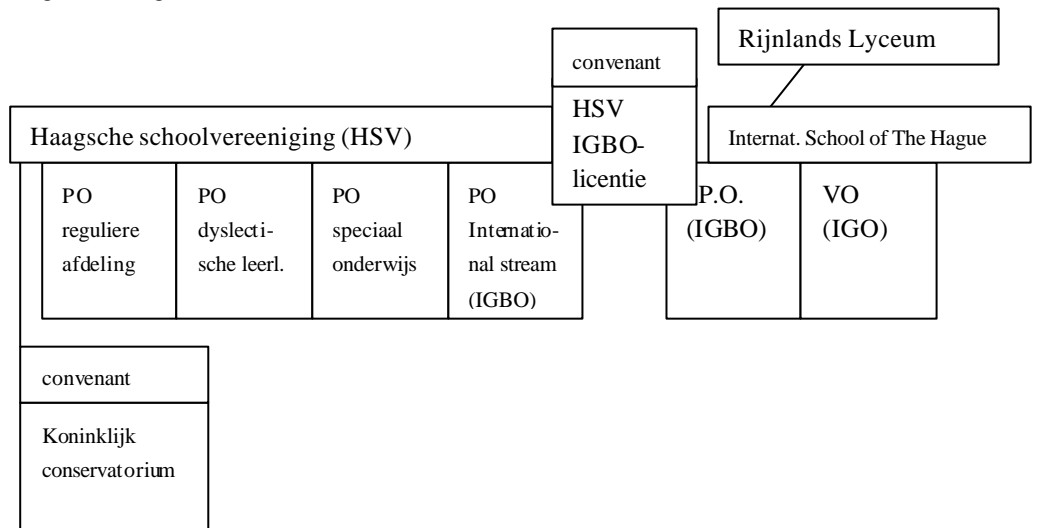
Koning Willem 2 besloot in 1840 om een stuk grond in Den Haag te kopen om er een aantal herenhuizen en een manege te bouwen. Wat hij niet kon weten is dat hij hiermee het decor creëerde waar bijna 145 jaar later het internationaal basisonderwijs op zou bloeien.

De aanloop

In het Willemspark in Den Haag huist De Haagsche Schoolvereniging (HSV) in een prachtig wit pand met een rijke historie. Evenals het pand heeft ook de Schoolvereniging zelf een rijke historie. In 1891 begon de school als particuliere onderwijsinstelling met welgeteld drie leerlingen. Toevalligerwijs waren deze leerlingen de kinderen van de oprichter, de welgestelde Leidse fabrikant C.H. Krantz. Tien jaar later werd de school overgenomen door een bankier met pedagogische aspiraties, Jacobus Henricus Kann. De HSV was geboren.

Het was het Nederlands Lyceum - ooit voortgekomen uit de HSV – dat het initiatief nam om een *International Stream* op de HSV op te richten. Het Nederlands Lyceum bood sinds enkele jaren internationaal secundair onderwijs op hun eigen *English Stream*, die later door zou gaan onder de naam International School of The Hague (ISH). De Stichting Internationaal Onderwijs (SIO) faciliteerde de oprichting door de HSV een lening te verstrekken. In 1985 is de HSV bij wijze van experiment begonnen met drie klassen. De bedoeling was dit experiment na vier jaar te evalueren, maar dit bleek door het succes van de afdeling niet nodig. In het eerste jaar had de *International Stream* al 56 leerlingen en dat aantal is daarna alleen nog maar gestegen.

Figuur 1. Organisatie HSV en ISH

De Stichting Haagsche Schoolvereniging (HSV) heeft een basisschool en een speciale basisschool onder haar hoede met ongeveer 800 leerlingen. Deze kinderen zijn verdeeld over 4 afdelingen en 2 convenanten. De convenanten zijn gesloten met het Rijnland Lyceum (ISH) en Koninklijk conservatorium.

De International Stream telt ongeveer 250 leerlingen. Op deze afdeling wordt Internationaal Georiënteerd Basisonderwijs (IGBO) aangeboden. Het Nederlandse gedeelte heeft circa 310 leerlingen en bestaat uit een reguliere afdeling, een afdeling voor dyslectische kinderen en een afdeling voor speciaal onderwijs. Er is sinds 1 februari 2005 een convenant met de basisschool van de International School of the Hague (ISH). Omdat de overheid in een regio maar één IGBO-licentie uitdeelt, valt het primaire onderwijs van de ISH onder de IGBO-licentie van de HSV. Op de basisschool van de ISH zitten ongeveer 250 kinderen. Er is ook een convenant met het Koninklijk Conservatorium. Hier zitten 40 basisschool kinderen op school.

Het aantal leerlingen op de International Stream van de HSV is gedurende de 20 jaar dat de afdeling bestaat gestaag gegroeid. Het hoogtepunt was midden jaren '90 toen de afdeling bijna 400 leerlingen had. Het aantal is sindsdien enigszins afgenomen door de oprichting van de *primary school* van de ISH. De scholen hebben afgesproken elkaar in evenwicht te houden met elk rond de 270 leerlingen. Wanneer het aantal leerlingen groter wordt zal het primaat tot uitbreiding bij de HSV komen te liggen.

De samenwerking tussen de HSV en de ISH is verder gericht op de doorstroom van de *primary school* naar de *secondary school* van de ISH. Leerlingen van de HSV die naar het internationaal voortgezet onderwijs gaan krijgen bij de ISH voorrang ten opzichte van andere kinderen. Het merendeel van de HSV leerlingen stroomt derhalve door naar de ISH.

Curriculum

Het curriculum van de International Stream is het International Primary Curriculum (IPC). Het IPC is ontwikkeld door Shell en de Stichting Nederlands Onderwijs in het Buitenland (SNOB). Het wordt momenteel toegepast op enkele Nederlandse scholen, alsook op tweetalig onderwijs - en IGBO-scholen. Het curriculum stelt het leerproces van het kind centraal. Het curriculum is gebaseerd op internationale inzichten, brain friendly learning en meervoudige intelligenties. De onderlinge samenhang van de verschillende vakken loopt als een rode draad door het curriculum. Leerlingen zijn een bepaalde periode bezig met een onderwerp, maar beschouwen dit onderwerp vanuit de invalshoeken van de verschillende vakken.

Het IPC leent zich zeer goed voor internationale en internationaliserende scholen. Naast het versterken van het eigen cultureel erfgoed, leert het kinderen ook om een internationaal perspectief te ontwikkelen. Het kind wordt aangemoedigd Nederland te vergelijken met het land van herkomst. Het is voor kinderen die in een ander land opgroeien erg belangrijk aandacht te besteden aan hun nationaliteit en daaruit voortvloeiende identiteit.

Er worden er veel culturele excursies georganiseerd, waar de leerlingen altijd in gemengde groepen aan meedoen: het internationale- en het Nederlandse onderwijs door elkaar. Op deze manier kunnen de kinderen van elkaar leren. Dit helpt de buitenlandse kinderen om Nederlands te leren en de Nederlandse cultuur te leren kennen, terwijl het een internationaal en multicultureel vleugje geeft aan de wereld van de Nederlandse kinderen.

Omdat er op de HSV leerlingen van meer dan 50 verschillende nationaliteiten zijn, speelt cultuur een belangrijke rol. Elk jaar wordt er speciale aandacht besteed aan de feestdagen van verschillende culturen. Er wordt tevens aandacht besteed aan taal als 'after school activity' voor kinderen die Spaans, Frans of Italiaans spreken. Nederlands krijgen de internationale kinderen van een DFL teacher (Dutch as a foreign language).

Voertaal

Het internationale karakter van de HSV heeft zijn weerslag op de Nederlandse afdeling. De kinderen op deze afdeling krijgen Engels als tweede taal. Bij het vakonderwijs – muziek, handarbeid en dramatische expressie – zijn de klassen van de Nederlandse en de internationale afdeling gemengd en krijgen de kinderen in het Engels les. Voorheen werd het vakonderwijs gebruikt om de buitenlandse leerlingen in het Nederlands les te geven. De overheid stelt namelijk de voorwaarde dat 20 procent van het IGBO-onderwijs in het Nederlands gegeven moet worden. Door het vakonderwijs aan gemengde groepen te geven wordt dit ingewikkeld, daar veel van de ouders van de reguliere Nederlandse leerlingen juist willen dat hun kinderen meer les in het Engels

krijgen. De HSV vindt het van groot belang om hier een goede balans in te vinden. Het feit dat een deel van het vakonderwijs niet meer in het Nederlands wordt gegeven, wordt gecompenseerd door de gemengde groepen waarin de kinderen dit onderwijs krijgen. Deze gemengde groepen kunnen voor zowel de internationale als de Nederlandse leerlingen voordelig zijn.

Imago

Het internationale onderwijs heeft ook invloed op het imago van de school. Steeds meer ouders zien de toegevoegde waarde van het internationale karakter van de HSV. Hierdoor is het reguliere Nederlandse onderwijs aan de HSV ook zeer in trek. Er is sinds enige tijd een behoorlijke wachtlijst voor het reguliere onderwijs. De kinderen die dit onderwijs willen volgen moeten binnen anderhalve kilometer van de school wonen. Deze beperking geldt niet voor het internationale onderwijs. Bij de International Stream is een criterium van toelating het tijdelijk verblijf van het internationale gezin in Nederland. Ook is er voor dit onderwijs een ouderbijdrage, die gekenschetst kan worden als ‘verplicht vrijwillig’.

Ondanks dat de HSV voor 20% van haar inkomsten afhankelijk is van de ouderbijdrage van ongeveer € 3.000,-, staat de minister erop dat deze vrijwillig is. Dit wekt verwarring bij de ouders. Tevens loopt de HSV hierdoor het risico dat ouders niet betalen en er is geen rechtsgeldige grondslag om geld van wanbetalende ouders te krijgen. De HSV wil dit dilemma omzeilen door de ouders een contract te laten tekenen waarin deze ‘aangeven kennis te hebben genomen van het reglement ouderbijdrage’.

Door de ouderbijdrage en de sjeike wijk waar de school gevestigd is, krijgt de HSV een enigszins elitair karakter. Men verwacht en hoopt dat dit in de toekomst minder zal worden, wanneer internationaal onderwijs gebruikelijker wordt. In de visie van de HSV is internationaal onderwijs belangrijk voor kinderen van alle rangen en standen.

Docenten

De HSV hecht veel waarde aan een goede docenten. De docenten op de *International Stream* zijn allen *native speakers* en zij hebben hun opleiding gevolgd in hun *native speaking country*. De school streeft naar een docentencorps dat een afspiegeling is van de leerlingenpopulatie, maar de strengere immigratiewetgeving gooit roet in het eten. De wetgeving maakt het praktisch onmogelijk om docenten uit niet-EU-landen aan te nemen. Enkel docenten die banden in de vorm van Europese ouders of grootouders hebben, maken nog kans op een werkvergunning. Voor deze docenten, die gemiddeld vijf jaar in Nederland blijven, zou een aparte regeling gemaakt moeten worden. Het advies van de HSV is om internationalisering te bevorderen en de leerlingen op te leiden tot wereldburgers. Hier heb je een internationaal lerarencorps voor nodig dat een afspiegeling is van de 50 nationaliteiten die op school aanwezig zijn.

Ondersteuning

De internationalisering op de Nederlandse afdeling van de HSV zou muziek in de oren van het Europees Platform moeten zijn. De school vindt echter dat het Platform zich te weinig profileert. Het Europees Platform lijkt zich niet pro-actief op te stellen. Momenteel is de HSV met een tweetal projecten bezig waarin het Europees Platform mogelijk als subsidieverstrekker gaat opereren.

De gemeente Den Haag financiert momenteel gedeeltelijk de ISH. Toch zou de gemeente structureel meer moeten doen voor het internationaal onderwijs in de stad, willen zij zich als internationale stad van de wereld blijven profileren.

Internationaal onderwijs wordt op dit moment al veel door het bedrijfsleven ondersteund. De overheid zou dit voorbeeld meer moeten volgen. Veel problemen en conflicten in de wereld kunnen worden opgelost door elkaar beter te begrijpen en internationaal onderwijs is daar een manier voor. Het leert kinderen op jonge leeftijd om te gaan met grote diversiteit aan culturen, elkaar te respecteren en te leren van elkaar en elkaars cultuur. Die ontwikkeling kan niet groot genoeg worden. Grenzen vervagen en kinderen worden Europeanen en zelfs wereldburgers. Het internationaal onderwijs is dus het onderwijs van de toekomst. Maar je kan er niet vroeg genoeg mee beginnen.

2.4 The International School of The Hague in Den Haag

Vijftien jaar geleden hadden weinigen buiten Nederland wel eens van Den Haag gehoord. Er is sindsdien veel veranderd. Den Haag is na New York, Wenen en Genève de vierde VN stad in de wereld. Vrijwel alle internationale organisaties op het gebied van de vrede en rechtspraak hebben hier hun thuishaven. Hierdoor is er een groot aantal buitenlandse gezinnen dat – vaak tijdelijk – in Den Haag is neergestreken. De kinderen van deze gezinnen kunnen aan de *International School of The Hague* (ISH) internationaal primair en secundair onderwijs volgen.

De aanloop

De ISH is ruim twintig jaar geleden begonnen als de *English Stream* van 's lands oudste lyceum: Het Nederlands Lyceum. De *English stream* ontstond in antwoord op de groeiende vraag van uit het buitenland terugkerende Nederlandse ouders en buitenlandse naar internationaal onderwijs.

Deze vraag werd kracht bijgezet door de studie 'de vliegende Hollander' van de Universiteit van Amsterdam. In deze studie werd aangetoond dat Nederlandse kinderen die na verblijf in het buitenland in het nationale onderwijs terugkwamen, slecht presteerden en problemen hadden met de Nederlandse taal en op het sociale vlak.

Toen het Nederlands Lyceum door het teruglopende aantal leerlingen op de Nederlandse afdeling in 1991 haar deuren moest sluiten, is de succesvolle *English Stream* opgenomen in de Stichting Rijnlands Lyceum en doorgegaan onder de naam *International School of The Hague*. Midden jaren '90 was er een sterke groei van het aantal leerlingen door het toenemende aantal internationale organisaties dat in Den Haag gevestigd werd. De school heeft nu bijna 800 leerlingen in het primair en voortgezet onderwijs. De ISH is hiermee de grootste van de negen Internationaal Georiënteerd Onderwijs (IGVO) instellingen van Nederland. De school heeft zitting in het landelijke IGO-samenwerkingsverband *Dutch International Secondary Schools* (DISS). De directeur van de ISH is voorzitter van dit verband.

Financiering

Het Nederlandse IGVO-systeem is uniek doordat de scholen voor een groot deel gefinancierd worden door het Ministerie van OCW. De ISH is, anders dan zusterscholen in andere landen, slechts voor de helft van haar financiële armslag afhankelijk van ouderbijdragen, de andere helft wordt door het Ministerie van OCW betaald. De ouderbijdrage van de ISH varieert voor de verschillende jaren tussen de €3.650,- en €5.445,- wat bijna vier keer minder is dan de ouderbijdrage in veel andere landen. Naast de bijdrage van het Ministerie van OCW is er ook steun vanuit de gemeente Den Haag, die een belangrijk deel van de bouw van een nieuwe locatie in Kijkduin financiert. De samenwerking met de gemeente en met het olieconcern Shell bestaat al sinds de oprichting van de *English Stream* van het Nederlands Lyceum in 1983.

De ISH wordt voornamelijk bezocht door kinderen van diplomaten en werknemers van internationale organisaties zoals het Europees gerechtshof. Sinds tien jaar heeft het ISH te maken met een toenemend aantal kinderen van specialisten en ingenieurs die werken voor organisaties zoals Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons (OPCW). Hierdoor – en met de toetreding van de nieuwe lidstaten tot de EU – komen er ook steeds meer Oost-Europese kinderen naar de school. Deze kinderen komen evenals de Aziatische kinderen uit een cultuur die onderwijs hoog in het vaandel draagt. De Onderwijsstandaard ligt – met name voor de exacte vakken – erg hoog in Oost-Europese landen. De ISH beschouwt het als een uitdaging om het eigen onderwijs op die zelfde standaard te brengen.

Curriculum en cultuur

De DISS heeft drie jaar geleden besloten om over te stappen op het *Middle Years Programme* (MYP). Dit programma voor de klassen één tot en met vijf van het secundair onderwijs is ontwikkeld door de *International Baccalaureate Organisation* (IBO). Het sluit goed aan bij het *International Primary Curriculum* (IPC) waarvan het primair onderwijs gebruik maakt. De school maakt al langer gebruik van het *International Baccalaureate* (IB) voor de laatste twee jaar van het secundair onderwijs. In navolging van het IPC, gaat ook het MYP uit van de nieuwste pedagogische inzichten over leren. Het is gestoeld op een holistisch systeem, waarin de afzonderlijke vakken ondergeschikt zijn aan het leerproces.

Er wordt veel aandacht besteed aan de raakvlakken van de verschillende vakken. In zowel het IPC als het MYP speelt begrip voor verschillende culturen een belangrijke rol. Kinderen worden aangemoedigd meer over hun eigen cultuur te leren en uit te dragen en om van elkaar te leren.

In het MYP is het erg belangrijk dat het werk van de leerlingen zichtbaar is in de school. Ook is er veel aandacht voor sportieve en kunstzinnige activiteiten. Zo zijn de muren van lokalen en gangen voorzien van werkstukken en foto's van sportteams en toneelopvoeringen. De IBO is de controlerende instantie van de verschillende internationale curricula.

De kinderen op de primary en secondary school van de ISH worden aangemoedigd hun eigen cultuur in stand te houden. Het is belangrijk dat de kinderen trots kunnen zijn op hun afkomst. Op de primary school is er een Cultural Day, waar de kinderen in de traditionele kleding van hun land naar school gaan. Op deze manier leren de kinderen ook veel over andere culturen. Op de secondary school leren de kinderen over andere culturen onder andere door literatuur uit verschillende landen te bestuderen. Zo wordt de eigen literatuur niet geïsoleerd beschouwd, maar geïntegreerd in een 'global view'. Ook hebben zij 'Model United Nations' waarin de leerlingen een beeld krijgen van wat er speelt in de wereld en wat bijdraagt aan 'mondiaal burgerschap'.

Curriculum en taal

Op de ISH zitten leerlingen van meer dan 75 verschillende nationaliteiten. De ISH vindt het erg belangrijk dat deze kinderen hun eigen moedertaal kunnen spreken. Daarom zijn de talen Engels, Nederlands, Frans, Duits en Spaans op *native speaker* niveau, onderdeel van het curriculum. Voorts biedt de school buiten het curriculum nog Fins, Pools, Russisch, Portugees en Italiaans aan. Dit wordt in de meeste gevallen door gastdocenten gegeven. De ouders moeten hier een bijdrage voor betalen, behalve in het geval van de docent Italiaans die door het Italiaanse Ministerie van onderwijs wordt betaald.

De talen Nederlands en Engels worden op vier verschillende niveaus – variërend van beginners tot *native speakers* – aangeboden. Dit is van belang omdat leerlingen met zeer verschillende niveaus van deze twee talen instromen in de verschillende klassen. Leerlingen worden al naar gelang hun niveau ingedeeld in Nederlandse en Engelse taalklassen. Dit is organisatorisch moeilijk te bolwerken omdat van tevoren niet bekend is hoeveel leerlingen van een bepaald niveau zullen instromen. In overeenstemming met IGVO-richtlijnen worden minimaal drie lessen per week in het Nederlands gegeven. In het *International Baccalaureate (IB)* – de laatste twee jaar – is Nederlands niet meer verplicht.

In tegenstelling tot sommige andere IGVO-scholen heeft de ISH geen selectie aan de poort. Wanneer leerlingen bij de school komen worden zij uitgebreid getest om hun niveau te bepalen. De (buitenlandse) diploma's en rapporten van de leerling zijn hierin van ondergeschikt belang. Het tweejarige IB-programma aan het eind van de opleiding is wel selectief. Het programma is veeleisend en leerlingen moeten dus aan bepaalde eisen voldoen voor deelname. De 15% van de leerlingen die dit niveau niet halen gaan meestal door naar mbo-opleidingen van bijvoorbeeld de Mondriaan Onderwijsgroep. Dat 85% van de leerlingen dus wel doorgaat naar het IB, dat minstens vwo-niveau of hoger is, wordt verklaard doordat veel van de ouders werkzaam zijn in het topsegment van de internationale wereld.

Het streven is dat 90% van de leerlingen door gaat naar het IB. De aansluiting tussen het IB en de universiteit is zeer goed. Het bachelor/master-systeem heeft hier overigens niet aan bijgedragen. Enkel de aansluiting met de medische opleidingen is problematisch. De eisen voor deze opleidingen verschillen van stad tot stad en er is een grote nadruk op het juiste 'profiel'. Het IB is een erg breed programma, waardoor het moeilijk is daar een specialistisch exact profiel in te passen. In samenwerking met de DISS is dit probleem opgelost door het voor leerlingen met medische aspiraties mogelijk te maken meer exacte vakken te volgen.

De International Baccalaureate Organisation (IBO) heeft onderzoek gedaan naar de vervolgopleidingen van IB-leerlingen. Hieruit is gebleken dat zij vaak terechtkomen bij de 'betere universiteiten'. De IBO gaat ervan uit dat het IB van hoger niveau is dan het vwo. De ISH is bezig een leerlingvolgsysteem op te zetten. Dit systeem – dat gebruik maakt van ICT faciliteiten – gebruiken zij om in kaart brengen waar de oud-leerlingen terechtkomen. Vooralsnog is duidelijk dat nagenoeg alle leerlingen van het IB naar de universiteit gaan. Veel van hen gaan naar Nederlandse of Engelse universiteiten, maar enkelen gaan ook naar andere landen of naar internationale universiteiten in Nederland zoals het University College in Utrecht. Over de functies die de oud-leerlingen na hun studie bekleden is nog niet veel duidelijk, hoewel aangenomen wordt dat zij wel veel in internationale functies terechtkomen.

Docenten

De docenten op de ISH moeten een universitaire graad hebben en een lerarenopleiding hebben gevolgd. Deze diploma's dienen te zijn goedgekeurd door de NUFFIC. Voorts moeten de docenten de Engelse taal *up to native speaking* niveau beheersen. Hiervoor wordt geen kwalificatie gevraagd. De school beoordeelt het Engels van de docent in het sollicitatiegesprek. Zo kan men zelf beoordelen of het Engels van de docent voor didactische doeleinden toereikend is. De school werft docenten via nationale en internationale advertenties. Voorts worden er *recruitment fairs* georganiseerd door the *European Counsel of International Schools* (ECIS). Tot slot is er een samenwerkingsverband met de universitaire lerarenopleiding in Leiden, het ICLON. De school plaatst jaarlijks een aantal stagiairs van de opleiding en heeft ook leerkrachten die aan het ICLON hebben gestudeerd. Ongeveer eenderde deel van de docenten is Nederlands. De overige docenten zijn afkomstig uit andere landen. Het streven is een zo internationaal mogelijk docentencorps.

De ISH krijgt veel open sollicitaties van docenten buiten de Europese Unie. Deze sollicitaties kan men gek genoeg niet in behandeling nemen. Door de aangescherpte migratie wetgeving is het voor IGVO-scholen onmogelijk geworden om docenten uit landen buiten de Europese Unie aan te nemen. Dit is een enorme aderlating voor een internationale school. Het internationale karakter van de school loopt gevaar wanneer er nog enkel Britse docenten aangenomen kunnen worden. De school gaat dan immers steeds meer op een Britse school lijken.

In het kader van de internationale samenwerking neemt de ISH deel aan een nieuwe alliantie voor internationale scholen. In deze alliantie participeren ook enkele universiteiten die zich veel bezig houden met internationaal onderwijs zoals de University of Bath waar het centrum van de alliantie zich bevindt. Voor de leerlingen is er een uitwisselingsproject met een school in Parijs.

Voor de rest beperkt de internationale samenwerking zich tot sportevenementen en schoolcompetities. Internationale activiteiten zijn voor een internationale school minder belangrijk dan voor een nationale school. De ontwikkeling van internationalisering die thans plaats heeft in de nationale scholen gaat aan internationale scholen voorbij. Zoals de naam al doet vermoeden hoeven internationale scholen niet verder te internationaliseren; ze zijn het gewoon.

Toekomst

Voor de toekomst van het internationale onderwijs is het van groot belang dat de subsidie van het Ministerie van OCW, ook in tijden van bezuiniging, gehandhaafd blijft. Het zou zelfs wenselijk zijn om de subsidie verder uit te breiden en de stichting van meer internationale scholen aan te moedigen. Het internationale primair en secundair onderwijs is een succes gebleken. Dat succes dient geprolongeerd en waar mogelijk uitgebreid te worden. Te meer daar de internationale curricula zoals het IPC, het MYP en het IB hebben aangetoond vernieuwend te zijn. De programma's gaan uit van nieuwe pedagogische inzichten en zouden ook op de Nederlandse scholen geïmplementeerd moeten kunnen worden. Het is jammer dat het voorstel van Tweede Kamerlid Ursie Lambrechts dat dit mogelijk moest maken door de minister is afgewezen. Voorts kan door het zijn van een *community school* beter gebruik worden gemaakt van de faciliteiten die een school heeft. Een school heeft een rijkdom aan lokalen, computer-voorzieningen en sportzalen die na sluitingstijd van de school ongebruikt zijn. Het zou logischer zijn als kinderen de mogelijkheid zouden hebben om langer op school te blijven om daar met hun ouders hun 'huiswerk' te maken. Ook zouden bewoners uit de buurt van de school gebruik kunnen maken van de voorzieningen. Zo kan de school ook een belangrijk sociale functie vervullen. De ISH wil deze ontwikkeling op de eigen school implementeren.

Nederland heeft een voorbeeld gemaakt van het internationaal primair en secundair onderwijs. Het zou erg jammer zijn als de goede initiatieven en de innovatie financiering te niet worden gedaan door regelgeving die het onmogelijk maakt om docenten van buiten de Europese Unie aan te trekken.

2.5 Het Albeda College in Rotterdam

Vijf jaar geleden waren de teksten in het beleidsplan Internationalisering van ROC Albeda niet zoveel anders dan die anno 2005. Een groot verschil is wel dat de intenties en ambities nu levend zijn. De helft van de 48 vestigingen doet op de een of andere manier 'iets met internationalisering'. De gemeente Rotterdam heeft het thema prominent in de toekomstverkenningen staan en vindt in ROC Albeda thans een actieve partner in de realisatie van de ambities. Het klimaat klopt!

De oorsprong

Het verhaal over internationalisering op ROC Albada heeft veel verbanden met de vestigingsplaats: Rotterdam. Rotterdam heeft als handelsstad altijd veel internationale invloeden gekend.

De eerste schreden rond internationalisering in onderwijs werden tientallen jaren geleden gezet. Toen in de vorm van Nederlands als tweede taal (NT2), dat erop gericht was de mensen zich thuis te laten voelen in Nederland.

Inmiddels ziet het beeld er heel anders uit. Engels is in Rotterdam nu de tweede taal, ook voor steeds meer allochtonen. Geheel in de geest van de handelsstad vinden de activiteiten hun wortels veelal in economische drijfveren. De toekomstvisie van het Ontwikkelingsbedrijf Rotterdam (OBR) getuigt daarvan. In 2030 wordt naar verwachting 50 - 60% van het geld verdiend in de zakelijke dienstverlening en gezondheidszorg. Daarom wil de gemeente fors inzetten op investeringen in die sectoren, en dus ook in onderwijs.

De gemeente stimuleert de internationalisering met subsidies. Daar liggen economische motieven aan ten grondslag. Neem de 300 buitenlandse studenten die nu aan de HES studeren. Zij betalen €10.000,- collegegeld, plus €3.000,- voor huisvesting. Dat is een flinke impuls voor de lokale economie.

Albada als partner

ROC Albada voelt zich zeer aangesproken door de ambitie van de gemeente Rotterdam en geeft daar binnen de instelling op allerlei manieren vorm aan. Tweektaligheid is een absolute must voor degenen die opgeleid worden in het beroepsonderwijs. Maar het bieden van een beroepsopleiding in een tweetalige omgeving is niet voldoende. Het kennen van andere culturen, het ermee om kunnen gaan, de relativering van het vertrouwde: het zijn in de visie van ROC Albada essentiële vereisten, ook voor hun cursisten.

Het hoger onderwijs was eerder doordrongen van het belang van internationalisering. De ROC's zijn wat achterop geraakt, door de fusieperikelen in de jaren '90. De WEB bood vanaf 2000 een stabiele basis, maar in 2008 moet de kwalificatiestructuur een andere zijn. Het onderwijs zal dan ook heel anders zijn, onder andere meer op internationalisering gericht.

Het helpt ROC Albada dat InHolland, de HES en de Hogeschool Rotterdam al de nodige stappen hebben gezet. Want, zo is de overtuiging, in de hele beroepskolom moet internationalisering een plek krijgen. Idealiter in de vorm van een Onderwijsboulevard. Nu al zijn er verschillende verbanden tussen internationaal georiënteerde opleidingen bij ROC Albada en de vervolgmogelijkheden in het hbo.

Tien ROC's hebben zich verenigd in het netwerk 'the Dutch Alliance'. De verschillende ROC's hebben te maken met een regionaal studentenaanbod en liggen voldoende gespreid over het land om niet in elkaars voedingsgebied te zitten. Hierdoor is er geen onderlinge concurrentie. Concurrentie is er wel vanuit de hoek van de commerciële aanbieders zoals NCOI en LOI. Deze commerciële aanbieders hebben een voorsprong op het gebied van internationalisering.

The Dutch Alliance kent de volgende internationale doelstellingen:

- *de internationalisering binnen de samenwerkende ROC's te professionaliseren waardoor deelnemers en medewerkers er optimaal gebruik van kunnen maken*
- *het management van de aangesloten ROC's op centraal en op sectorniveau te ondersteunen bij het ontwikkelen van beleid ten aanzien van internationalisering*
- *de coördinatoren internationalisering van de deelnemende ROC's te ondersteunen bij de planning en uitvoering van internationale activiteiten*
- *projectsubsidies en fondsen te verwerven die de continuïteit van internationale activiteiten binnen de aangesloten ROC's ondersteunen*

Een keur aan activiteiten

De ambitie van ROC Albeda is om een groot deel van het middelbaar beroeps onderwijs tweetalig te maken. Dat is thans het sterkst ontwikkeld in opleidingen in de sector economie. Ook toerisme en horeca zijn ver. Internationale stages maken deel uit van het pakket van veel opleidingen.

Een momentopname:

- van de 50 vestigingen die ROC Albeda telt, is er op de helft sprake van tweetalig onderwijs
- er zijn 40 Griekse studenten die vanwege een Europees uitwisselingsprogramma onderwijs volgen bij ROC Albeda, op niveau 1 en 2, voor techniek, horeca en dienstverlening
- 1.000 studenten voltooien een stage in het buitenland. Dat zijn niet alleen studenten van niveau 3 en 4. Ook studenten Horeca, niveau 1, volgen een drieweekse hotelstage in Duitsland
- de opleiding *International Business Stream (IBS)*. Deze opleiding bereidt studenten voor op het internationaal ondernemerschap. De opleiding wordt volledig in het Engels gegeven. Er zijn plannen om het aantal Engelstalige opleidingen uit te breiden
- ROC Albeda doet aan kennisexport: het ontwikkelen en opzetten van beroepsopleidingen in een buitenland, zie het kader Maleisië.

Andere projecten

Het ROC Albeda heeft al enkele jaren een uitwisselingsproject met het Russische Sint-Petersburg. Dit project is erg leerzaam voor de betrokken studenten en docenten. Vooralsnog is er wel een taalbarrière omdat alleen de Russen jonger dan 21 de Engelse taal machtig zijn. De leiding van ROC Albeda vindt het belangrijk dat studenten en werknemers uit alle geledingen meedoen aan internationale projecten. Bij een studiereis naar Marokko zijn derhalve studenten en werknemers van alle niveaus meegegaan.

De onderwijsinstelling ziet juist voor het mbo grote noodzaak voor internationalisering: het gros van de burgers is immers op dat niveau werkzaam. De internationalisering van de arbeidsmarkt zal ook voor deze categorie werknemers grote vlucht nemen. Degenen voor wie dat over 10 à 20 jaar een feit is, zijn nu al geboren! Het is voor het beroeps- onderwijs de hoogste tijd om daarop in te spelen!

Anderzijds biedt juist het mbo grote mogelijkheden voor kennisexport: in de landen van Afrika en Oost-Europa is een grote behoefte aan degelijk opgeleide vakmensen. Die landen zijn veel meer gebaat bij een goed middenkader dan bij een baaierd van academische kenniswerkers.

Kennisexport: verpleegkunde in Maleisië

Het Albeda College heeft een verpleegopleiding verkocht aan Maleisië. Bij het omzetten van deze Nederlandse opleiding is niet enkel de taal van belang. De cultuur is een factor waarmee tijdens het omzetten van de opleiding terdege rekening dient te worden gehouden. Voorts dient er rekening gehouden te worden met verschillen in het onderwijssysteem. Zo zal de vooropleiding in Maleisië anders zijn dan die in Nederland. Het niveau van de verpleegkundigen is daar momenteel niet hoger dan niveau 3.

Er zullen 40 docenten van het Albeda College naar Maleisië gaan. Er is veel animo voor dergelijke reizen en alle docenten gaan op vrijwillige basis mee. De docenten leren door het zien van een andere cultuur, de Nederlandse cultuur te relativieren. Dit is belangrijk omdat men misschien wat te krampachtig vast houdt aan de Nederlandse cultuur. Voorts passen dit soort uitwisselingen in goed HRM-beleid omdat de kennis en de horizon van de werknemers verbreed wordt. Bovendien kan een uitwisseling een welkome afwisseling zijn van het doceren. Het project geeft ook een incentive tot kwaliteitsbewaking omdat ROC Albeda streeft naar een internationale erkenning van het diploma.

Docenten

Internationalisering toont zich een krachtig instrument uit oogpunt van personeelsbeleid. De deelname van docenten wordt actief gestimuleerd. De internationale activiteiten blijken een positieve uitwerking te hebben op de motivatie en professionalisering van de docenten. Tevens kunnen de ervaringen in een andere cultuur en met een ander onderwijssysteem helpen de Nederlandse cultuur en het Nederlandse onderwijs te relativieren. Docenten zijn minder geneigd krampachtig vast te houden aan de Nederlandse cultuur en het onderwijsstelsel en meer bereid zijn tot verandering.

Er is bij de docenten veel animo voor de verschillende internationale projecten. ROC Albeda ondervindt geen problemen bij het vinden van internationaal georiënteerde medewerkers. De sollicitanten zijn van goed niveau en zijn zeer gemotiveerd om mee te doen aan internationale projecten. Bij de werving van de docenten wordt momenteel nog niet als regel rekening gehouden met zaken als het kunnen verzorgen van tweetalig onderwijs.

Financiën en financiering

De laatste jaren is er in het kader van de internationalisering een groeiend aantal subsidies beschikbaar gesteld. Vanuit het acht man sterke bureau dat extern gefinancierde projecten werft, worden talloze potjes aangeboord die samen ongeveer €10,- tot €15 miljoen in het laatje brengen. Tegenwoordig zit aan die activiteiten altijd een internationale component.

Allereerst is de gemeente Rotterdam met haar toenemende focus op internationalisering een steeds frequenter verstrekker van subsidie. Omdat de BVE-sector - zeker op het gebied van internationalisering - nog te vaak over het hoofd wordt gezien, komt het grootste deel van deze subsidies bij andere onderwijssectoren terecht.

De rijksoverheid is de tweede bron van subsidie. Echter, in de praktijk blijkt het erg lastig om medewerking of subsidie bij hen los te weken. In sommige gevallen is het geld er wel, maar kan de onderwijsinstelling daar niet of nauwelijks aanspraak op maken door de complexiteit en de overdaad aan regels.

De Europese Unie tot slot, voorziet in het grootste deel van de op internationalisering gerichte subsidies. Een probleem dat hier uit voortkomt is de veelheid aan kleine subsidiestroompjes. Dit maakt het moeilijk en tijdrovend om subsidie te krijgen. In opdracht van *The Dutch Alliance* is bureau *Education on the move* bezig orde te scheppen in deze chaos. Het netwerk streeft ernaar de subsidiestromen overzichtelijk in kaart te krijgen, opdat zij daarna effectief gekanaliseerd kunnen worden. Het is ROC Albeda namelijk een doorn in het oog dat flinke hoeveelheden subsidie niet benut worden door Nederland. Een voorbeeld daarvan zijn de budgetten in het kader van EQUAL, waar misschien wel €100 miljoen aan onze neus voorbij ging. Dit komt niet zozeer voort uit onwil van de landelijke overheid om mee te werken, maar veeleer doordat de overheid deze kansen gewoonweg over het hoofd ziet. Hierdoor ontstaat een klimaat van verspilling, dat onderwijsinstellingen ontmoedigt om te investeren in internationalisering en vernieuwing.

Overigens signaleert ROC Albeda ook dat de onrust vanwege de hbo-fraude ertoe leidt dat onderwijsinstellingen veel van hun ondernemerschap verliezen en zich, beducht voor overtredingen, geen enkele creativiteit meer veroorloven in het koppelen van behoeften aan mogelijkheden.

Klimaat

In de queeste naar internationalisering is bewustwording de heilige graal. Deze bewustwording dient in de visie van ROC Albeda op alle niveaus door te dringen, van conciërge tot en met schooldirecteur en van de gemeente tot en met de Europese Unie. De internationale activiteiten die ROC Albeda ontplooit zijn erop gericht om dit proces te versnellen. Zoals in de inleiding al duidelijk werd begint de internationalisering bij het Albeda College steeds meer te leven. De BVE-sector laat inmiddels ook van zich horen, door middel van de *Dutch Alliance* en de 'stuurgroep vmbo en internationaal onderwijs'. Zij worden helaas nog niet altijd gehoord.

De gemeente Rotterdam creëert door haar actieve inzet een gunstig klimaat. Het toenemende belang van een internationaal onderlegde beroepsbevolking is een groeiende drijfveer in dit beleid. Ook is de aantrekkingskracht van Rotterdam op internationale werknemers – en daarmee bedrijven – een factor van belang. De gemeente, ambtenaren én bestuurders, staat welwillend tegenover initiatieven vanuit het ROC Albeda en creëert daarmee het klimaat waarin internationalisering een hogere vlucht kan nemen.

De rijksoverheid creëert volgens het Albeda College niet het gewenste klimaat waarin ruimte is voor initiatief en verbetering. Door kortzichtige bezuinigingen, zoals die op educatie, verstarrende en onduidelijke regels en de daaruit voortvloeiende bureaucratie wordt veel initiatief in de kiem gesmoord.

Bij de Europese Unie heerst – welhaast logischerwijs – wel een klimaat van internationalisering. Voor de Unie is het echter zaak om de regelingen en subsidies toegankelijker te maken en waar mogelijk actiever aan te bieden.

Voor de internationalisering van het onderwijs is het van groot belang dat het juiste klimaat gecreëerd wordt. In dit klimaat is er ruimte voor 'the winds of change'. De betrokken instanties moeten zich bewust zijn van de kansen die internationalisering kan bieden en de scholen de ruimte geven om hier invulling aan te geven. In Rotterdam is dat ruimschoots het geval.

Verwachtingen

In de toekomst zal het tweetalig en het Engelstalig onderwijs steeds belangrijker worden. ROC Albeda zal bij meer sectoren en voor meer opleidingen de internationale component een plaats geven.

Helaas is het een feit dat Nederland de afgelopen jaren uit de Europese onderwijs top-tien gevallen is. Die ontwikkeling moet omgebogen worden.

Het wordt tijd om kansen te grijpen om het Nederlandse onderwijs weer op de kaart te zetten. De internationalisering biedt een uitgelezen kans. Een kans die ROC Albeda in Rotterdam volop zal benutten, ten bate van de jongeren die de beroepsbevolking in spé vormen en van hun toekomstige werkgevers.

2.6 De Fontys Hogeschool in Eindhoven e.o.

Internationale opleidingen in het hoger onderwijs zijn meestal Engelstalig. Fontys heeft naast een Engelstalig aanbod ook een flinke stroom Duitstalige opleidingen, met deelnemers uit Duitsland. Voor Fontys biedt de ligging in de grensstreek allerlei kansen.

Internationale infrastructuur binnen Fontys

De 38 instituten van Fontys nemen hun eigen initiatieven rond internationalisering in hun onderwijs. Zij kunnen een beroep doen op het *International Office*.

Het *international office* van de Fontys Hogescholen heeft een beleidsmatige, coördinerende en adviserende functie aan de Raad van Bestuur, aan de ongeveer 38 instituten van Fontys en het is dienstverlenend voor studenten.

Het *International Office* is ontstaan uit een samenvoeging van de *Fontys international Service Desk*, *Fontys Accomodation Agency*, afdeling Diplomawaardering en *Fontys International Office*. Er werken ongeveer 15 mensen bij het *International Office* (12 fte). Zij zijn als het ware 'het cement tussen de stenen', spin in het web tussen de studenten, de Raad van Bestuur en de instituten.

De aanloop

Voor het HBO kwam de start van de internationalisering vooral met de opzet van het Socratesprogramma in 1995. Vanaf dat moment ontstond er binnen de Hogeschool meer studentenmobiliteit. Ook bleek het voor het hbo geen enkel probleem om met buitenlandse universiteiten samen te werken, zoals nu bijvoorbeeld gebeurt met de universiteit van Bologna (terwijl de samenwerking met Nederlandse universiteiten heel wat moeizamer verloopt).

Het internationaliseringbeleid van Fontys kent nu drie hoofdlijnen.

Er is natuurlijk de internationalisering in het reguliere onderwijs: internationalisering van het curriculum, studenten- en docentenmobiliteit, internationalisering voor de thuisblijvers (*internationalisering at home*). Bijvoorbeeld door middel van onderzoek in internationaal perspectief, internationaal herkenbare diploma's en Engelstalige diplomasupplementen.

Voorts kent Fontys Duitstalige en Engelstalige opleidingen, die (mede) gericht zijn op de buitenlandse studentenmarkt. Hierbij gaat het om het aanbieden van Engels/Duits-talige bacheloropleidingen en Engelstalige masteropleidingen.

Als ondernemende hogeschool verzorgt Fontys daarnaast marktgerichte internationale projecten. De uitkomsten staan mede ten dienste van het primaire proces. Hierbij valt te denken aan kennistransformatie- en kennisdiffusieprojecten op het terrein van innovatie van het onderwijs, projecten op het gebied van didactiek en projecten ten behoeve van het vergroten en up-to-date brengen van vakkennis. De afdeling *Fontys International Projects* treedt hierbij op als onderaannemer bij projecten of is partner in een consortium. Zij werken voornamelijk in ontwikkelingslanden of in Europese landen die 'in transitie' zijn. De projectafdeling is niet primair gericht op het halen van studenten uit Oost-Europa maar zij kennen de onderwijsmarkt daar wel goed, dus hiermee kunnen ze de anderstalige opleidingen ondersteunen bij hun marketingbeleid. Zij voeren marktgerichte activiteiten uit, bij wijze van kennisexport. Er bestaan ideeën om ook *summer-courses* voor de buitenlandse markt aan te bieden.

De universiteiten en hogescholen in de grensstreek profiteren van de grotere mogelijkheden voor buitenlandse studenten. Een voorbeeld hiervan voor de Fontys Hogeschool is de locatie in Venlo, die een grote aantrekkingskracht heeft op Duitse studenten. Op dit moment komen 2.180 studenten van de Fontys Hogeschool uit het buitenland. Van de 1.275 studenten uit Duitsland, studeren er 1.200 in Venlo. Deze studenten betalen in Nederland wel collegegeld, (waarvan ze overigens een deel weer vergoed krijgen). Zij hebben het er graag voor over. Wat de opleiding in Nederland aantrekkelijk maakt is de grotere praktijkgerichtheid en de omgang met de Nederlandse docenten, die is veel minder formeel dan in Duitsland.

De Hogeschool biedt tevens een aantal biddiplomeringsprogramma's aan die met steun van het Ministerie van OCW tot stand gekomen zijn. Dit zijn opleidingen die leiden tot een diploma dat zowel in Nederland als bijvoorbeeld in Duitsland of België erkend is. Het enthousiasme om deze opleidingen te ontwikkelen was bij de buurlanden zeker aanwezig, maar de financiële steun van de Duitse of Belgische overheid bleef veelal uit of duurde lang, hoewel deze was toegezegd door het betreffende ministerie van onderwijs. Dit heeft de realisatie gelukkig niet in de weg gestaan. Een voorbeeld van een succesvolle gezamenlijk opgezette opleiding is de opleiding tot orthopedie in Geel. In de Vlaams / Nederlandse regio bleek maar plaats voor één opleiding, dus niet een aparte in Nederland en één in België.

Het ontstaan van de buitenlandse opleidingen bij Fontys

De eerste internationale opleidingen bij de Fontys Hogeschool kwamen voort uit kansen in de markt: er was belangstelling uit andere landen en deelnemers waren bereid zo nodig de extra kosten te betalen. De Engelstalige (en Duitstalige) opleidingen aan de Fontys hogeschool zijn in feite vertalingen van de Nederlandstalige opleidingen, ze leiden ook op tot een Nederlands diploma.

De eerste opleiding die Fontys in het Engels ging aanbieden was fysiotherapie. In Nederland kent de opleiding een numerus fixus. Er waren echter geïnteresseerde Amerikaanse en Scandinavische studenten, die voor het volledige collegegeld in Nederland de opleiding wilden volgen. Met de extra aantallen inkomsten konden de voorzieningen voor alle studenten in stand worden gehouden.

De tweede opleiding die Engelstalig werd was Elektrotechniek. Deze ontstond in 1996/1997. Vanwege een terugloop van Nederlandse studenten, werd de buitenlandse markt aangeboord. Er kwamen studenten uit ondermeer Kameroen en Egypte om deze opleiding te volgen. Hier lag een samenwerking tussen de Ministeries van OCW en EZ aan ten grondslag. Toen vervolgens bleek dat de buitenlandse markt minder belangstelling had voor Electrotechniek dan voor Informatica, is Fontys gestart met het internationaliseren van de opleiding informatica.

International Business and Management Studies (IBMS) is een Engelstalige opleiding, ook voor de Nederlandse studenten. Veel buitenlandse studenten kwamen af op deze opleiding. Nederland blijkt interessant omdat de VS te duur zijn en Engeland ook duur begint te worden. Bovendien kan men zich in Nederland ook buiten de Hogeschool goed redden met Engels.

Fontys biedt een aantal kunstopleidingen aan. Dans en muziek bijvoorbeeld. Deze opleidingen zijn per definitie internationaal.

Internationalisering van een opleiding kan ook tegen je werken, heeft Fontys gemerkt. Niet alle Nederlandse studenten zijn gecharmeerd van een anderstalig aanbod, velen geven er de voorkeur aan hun opleiding in het Nederlands te volgen. Ze gaan ergens anders studeren als dat op een bepaalde plek niet meer kan.

Financiering

Nederland heeft voor buitenlandse studenten vaak de derde voorkeur na de VS en Groot-Brittannië. Ons land wordt uitgekozen omdat het niveau van onderwijs goed is, het Engelstalig aanbod groot en de kosten aanmerkelijk lager liggen dan in deze landen. Voor Chinese studenten stond Nederland lange tijd op de derde plaats, omdat het minder duur is, maar wel een groot Engelstalig aanbod heeft. Europese studenten betalen het Nederlandse bedrag aan collegegeld. Studenten uit niet-Europese landen betalen een hoger bedrag.

De niet-Europese studenten betalen nu bij Fontys een collegegeld van €3.600,-. Door de bekostiging vanuit het Ministerie van OCW, ontvangt de school per student daarnaast een bedrag van €4.500,- of €5.500,-, afhankelijk van de studie. Wanneer de bekostiging wegvalt, waar nu immers bij het Ministerie van OCW over gedacht wordt, zou het totale collegegeld ongeveer op €7.000,- à €9.000,- uitkomen. Dan wordt Nederland net zo duur als Engeland en de vraag is of we ons hiermee niet uit de markt prijzen.

Integratie

Het is voor Fontys aantrekkelijk om buitenlandse studenten binnen de poorten te hebben, omdat hierdoor de opleidingsomgeving internationaler wordt en ook omdat het extra inkomsten oplevert waardoor voorzieningen in stand kunnen blijven. De integratie tussen de verschillende culturen is nog niet zo makkelijk. Dat geldt ook voor de buitenlandse studenten onderling. De integratie of het laten 'thuis voelen' van buitenlandse studenten komt niet vanzelf. De hogeschool vindt het wel van belang dat de buitenlandse studenten zich thuis voelen en heeft daarom ondermeer bijgedragen aan het opzetten van een buitenlandse studentenvereniging. Tot nu toe was de inzet om studenten aan elkaar te koppelen voornamelijk een zaak van de afzonderlijke (Engelstalige) opleidingen. Er zijn bijvoorbeeld buddy systemen ingevoerd, tussen Nederlandse en buitenlandse studenten. Er wordt nu door het international office en het studentencentrum een barbecue met sportactiviteit georganiseerd voor alle buitenlandse studenten. De bedoeling is dat dit initiatief leidt tot een krachtige internationale studentenvereniging, die naast het organiseren van dit soort activiteiten, ook invloed op het beleid van Fontys gaat uitoefenen. De echte integratie moet echter tot stand komen bij de instituten zelf. Deze ontplooiën daartoe initiatieven als gezamenlijke sportactiviteiten, Sinterklaas- en Kerstvieringen.

Docenten

De docenten die Engelstalig onderwijs geven zijn merendeels Nederlandstalig. De opleidingen worden natuurlijk wel geaccrediteerd. Daarmee is er sprake van een indirecte kwaliteitsbewaking, ook op het punt van taalvaardigheid. De instituten zelf zijn verantwoordelijk voor het regelen van opleidingen en eventuele trainingen. Bij met name de Duitstalige opleidingen in Venlo is een aantal *native speakers* werkzaam. Het precieze aantal buitenlandse docenten is overigens uit de systemen niet te achterhalen.

Samenwerking met buitenlandse partners

Deelname aan internationale (uitwisselings)programma's is een zaak van de instituten. Zij zorgen dan zelf voor het vinden van partnerscholen. Dat geldt ook voor de Socrates-programma's. Het *International Office* kan advies geven in het aangaan of opstellen van contracten. Of het treedt op indien meerdere instituten willen samenwerken met één partner. Er zijn ongeveer 120 contacten met buitenlandse instellingen in het kader van het Socratesprogramma.

BaMa helpt

Het is nog niet helemaal duidelijk wat de invoering van de bachelor/masters-structuur gaat betekenen voor de samenwerking met buitenlandse partners. Wat in Nederland tussen het WO en het HBO vaak niet lukt, kan in het buitenland wel. Maar doordat na de nieuwe wetgeving het HBO in Nederland andere graden afgeeft dan het WO, gebinnen buitenlandse opleidingen te beseffen dat er een verschil is tussen een HBO-bachelor en een WO-bachelor. Dat maakt dat sommige samenwerkingsverbanden op losse schroeven komen te staan en dat sommige partners wellicht afhaken.

Er ligt ook een mogelijke bedreiging voor de ontwikkeling van de HBO-masters. Wanneer studenten met een HBO bachelor kunnen doorstromen naar een WO-masters, dan heeft het niet veel zin om nu veel energie te steken in de ontwikkeling van een hbo-masters. Anderzijds zijn er wel kansen voor internationale mobiliteit.

Er zijn speciale samenwerkingsverbanden met buitenlandse universiteiten waardoor studenten vanuit het HBO door kunnen stromen naar een WO-masters in Engeland. De verticale mobiliteit neemt daardoor toe tussen de onderwijsinstellingen. Dit is ook te zien aan het aantal aanvragen voor VSB-beurzen, waarmee de student een beurs kan krijgen voor een masters in het buitenland. Dat waren er 13 in 2003, 18 in 2004 en dit jaar al 35.

Ontwikkelingen

De coördinatoren van de Hogeschool signaleren een aantal ontwikkelingen voor het onderwijs in het algemeen en specifieke ontwikkelingen voor de Fontys Hogescholen.

Algemene ontwikkelingen zijn bijvoorbeeld de *joint degrees*, niet alleen tussen Nederland en België of Duitsland, maar geldig in heel Europa. Zeker *joint masters* programma's hebben toekomst. De coördinatoren zijn van mening dat de toekomst van de internationale opleidingen in de internationale masters ligt. Daarnaast zijn voor de bacheloropleidingen wellicht samenwerkingsconstructies met hoger onderwijsinstellingen in het buitenland te bedenken. Dan kan een Chinese student bijvoorbeeld de eerste twee jaar in China studeren en de kop hier in Nederland doen. Het verkort hbo is weer een alternatief wanneer vierjarige opleidingen zelf bekostigd moeten worden door buitenlandse studenten. Deze opleidingen zijn eigenlijk opgeheven, maar door de internationale ontwikkelingen weer interessant geworden. Ontwikkelingen zoals hierboven geschetst (in het BA/Ma, intermediate en PhD-niveau) komen aan de orde in mei in Bergen, in het kader van het Algemeen Raamwerk Kwalificatiestructuren.

Informatie hierover is te vinden op: www.bologna-bergen2005.no

Ontwikkelingen specifiek voor Fontys, zien de coördinatoren bijvoorbeeld bij de multitalen-campus in Venlo. Hier zijn concrete plannen om het eerste lesjaar in het Nederlands, Engels of Duits te kunnen volgen en de vervolgjaren in het Engels. Vanaf september 2005 krijgen alle Fontysstudenten een Engelstalig diploma-supplement bij hun Nederlandse diploma, zoals dat door de UNESCO is ontwikkeld (inclusief het ECTS-systeem). Dit geeft de studenten een extra mogelijkheid om eenvoudiger in het buitenland aan de slag te kunnen. Wanneer de bureaucratie omtrent de financiering van Socrates of Leonardo programma's vermindert, zal het aantal aanvragen zeker stijgen.

Belemmeringen

Helaas zijn de vooruitzichten niet alleen maar rooskleurig. Fontys ziet zich geconfronteerd met een aantal hobbels die forse blokkades kunnen vormen in de internationalisering.

De eerste is de onduidelijkheid over de bekostigingsregeling van niet-Europese studenten. Deze wordt waarschijnlijk in 2006 afgeschaft en dan komt er een kennisbeurs tegenover. Hier moet de hogeschool tijdig op kunnen anticiperen, maar daar is voornog geen zicht op. Een goed overgangsregime is daarom erg wenselijk.

Een andere belangrijke drempel wordt opgeworpen door de IND. Het beleid van de IND sluit niet aan bij dat van OCW. Studenten die proberen hier te komen studeren wordt het heel moeilijk gemaakt door de immigratieprocedure. Mensen voelen zich niet welkom. Daarnaast is het lastig om een werkvergunning te krijgen, zodat het lopen van stages voor deze studenten een probleem is.

Het innovatieplatform heeft voor kennismigranten een uitzondering gemaakt voor de IND-procedures. Aanvankelijk was er sprake van dat ook studenten onder de definitie van kennismigranten zouden vallen maar dat is eruit gehaald. In het kader van de gewenste internationalisering van het onderwijs ligt het voor de hand om de studenten ook in deze uitzonderingspositie te brengen, zodat zij makkelijker in Nederland kunnen komen.

2.7 De Roosevelt Academy en het University College

Het moet toch mogelijk zijn om de drive die studenten elders op de wereld ten toon spreiden ook in Nederland tot bloei te laten komen! Waarom zouden dergelijke aansprekende resultaten niet ook door studenten in Nederland gerealiseerd kunnen worden? Prof. H. Adriaansens zag de voorbeelden overzee, doorgrondde de succesfactoren en creëerde in Nederland twee instituten die deze overtuiging zouden staven: het University College verbonden aan de Universiteit Utrecht en de Roosevelt Academy in Middelburg. “Internationalisering van het onderwijs in Nederland betekent vooral het internationaliseren van Nederlanders”.

De overtuiging

De populatie potentiële Nederlandse studenten, de vwo-gediplomeerden, is vergelijkbaar met het deel van de high-school graduates dat toegang krijgt tot de University of California, waaronder Berkeley en UCLA. Het gaat om 15% van de jaargroep. Daarin bevindt zich net zoveel talent als bijvoorbeeld in de VS of in Engeland.

Het is de opdracht aan het academische onderwijs om het onderste uit de kan te halen, bij elk van de studenten. Dat gebeurt helaas niet. Daarmee doet Nederland zich tekort. De oorzaak is gelegen in de manier waarop wij het onderwijs voor deze gretige, verwachtingsvolle groep jonge mensen organiseren. Daarmee doen wij ook deze leeftijdsgroep tekort. De kwestie is dat deze studenten in een andere setting tot betere prestaties komen. Die blijken dan bovendien in kortere tijd bereikt te worden. Het rendement is dus hoger.

Wat zijn de kenmerken van die setting? En wat heeft internationalisering daarmee van doen?

De congregationalistische organisatie

Er zijn een paar op zich eenvoudige principes die aan de basis liggen van een vruchtbare setting.

Ten eerste is kleinschaligheid buitengewoon belangrijk, of liever: ‘klein binnen groot’. De studenten moeten zich gekend weten. De industriële wetten van grootschalige massaproductie zijn in flagrante strijd met de eisen die aan een productieve en stimulerende onderwijsomgeving gesteld worden. Ook de beroemde buitenlandse universiteiten zoals Oxford en Cambridge organiseren zich in afzonderlijke, herkenbare colleges. Een student identificeert zich eerst en vooral met die kleine eenheid, niet met het grotere geheel.

Vervolgens dienen de professionals in elk van die eenheden ruimte te hebben voor eigen inkleuring, binnen heldere kaders die door de centrale organisatie gezet worden. De helderheid van die kaders wordt bevorderd door ‘overtredingen’ daarvan meteen en zichtbaar te corrigeren. Gedogen is uit den boze.

Daarbij is onderlinge competitie tussen eenheden productief, voor de identificatie, voor de inzet en uiteindelijk voor de kwaliteit van de resultaten. Eenheden moeten daarom niet monosectoraal zijn, zoals studierichtingen; dan is er geen vergelijking mogelijk. Ten slotte moet de context er één zijn van verwachtingen die uitgesproken worden naar studenten: zij worden geacht te participeren en te presteren. Er zijn afgebakende perioden waarbinnen opdrachten verricht moeten worden. Het stellen van hoge eisen leidt tot steviger prestaties. Het bieden van talloze herkansingen is de dood in de pot.

Internationalisering

Buiten kijf staat de noodzaak om jonge mensen zo op te leiden dat zij wereldwijd internationaal kunnen opereren. De omgeving waarin zij daartoe gebracht worden beantwoordt idealiter aan een aantal kenmerken. Deze zijn zowel in het University College als bij de Roosevelt Academy toegepast.

Uiteraard is de voertaal Engels, het betreft immers een internationaal college. Daarnaast zijn studenten verplicht zich in nog een andere grote Europese taal te bekwamen, waarbij overigens de buitenlandse studenten ook Nederlands kunnen kiezen. De herkomst van de studentenpopulatie moet voldoende verschillend zijn om de beleving van de smeltkroes van culturen teweeg te brengen.

Uitgangspunt voor het University College en de Roosevelt Academy was dat 30% afkomstig moet zijn uit een ander land dan Nederland. Dat wordt ook gerealiseerd. Het blijkt echter dat ook een aanzienlijk deel van de Nederlandse studenten hun onderwijs-carrière heeft opgebouwd op internationale scholen. Daardoor ontstaat een 'gevoelstemperatuur' van een fifty-fifty verhouding tussen Nederlandse en buitenlandse studenten.

Cruciaal is voorts de campusgedachte: studenten wonen bij elkaar in de buurt van de onderwijsvoorziening. Zij delen een groot deel van hun leven. Door deze residentiële setting en de samenwerkingsrelaties die daaruit voortkomen vindt 50% van de vorming plaats, is de stellige overtuiging.

Het University College en de Roosevelt Academy bieden met *liberal arts and sciences* een internationaal curriculum. Dus is er sprake van internationale accreditaties en vergelijking met opleidingen buiten Nederland. Van deze context gaat een positieve impuls uit, vanwege de identificatie en de drive tot presteren.

Een dergelijke omgeving leidt 'als vanzelf' tot een aantal kwaliteitsverhogende effecten.

Er mag gepresteerd worden! Dat stimuleert studenten enorm. Er wordt gereisd; mensen zoeken elkaar op in de thuislanden. De taalvaardigheid is groot en dat geeft veel zelfvertrouwen. De internationale setting biedt een grote intellectuele verruiming. Het creëren van een internationale setting versterkt dus in een aantal opzichten de kwaliteit van het onderwijs.

Voor de goede orde: het in Nederland opleiden van mensen met een andere nationaliteit aan de hand van een vertaald curriculum is géén internationalisering van onderwijs. Dat is niet meer dan een markt aanboren om meer omzet te kunnen maken.

Studenten

De 600 studenten aan het University College zijn afkomstig uit 60 landen; de Roosevelt Academy heeft inmiddels over 30 nationaliteiten binnen de poorten. De Roosevelt Academy rekende op een flinke instroom uit Vlaanderen, maar die blijft achterwege. De cultuurverschillen in de onderwijssystemen zijn erg groot. Voor Vlamingen die internationaal willen, is Nederland onvoldoende 'vreemd'. Anderzijds staat om begrijpelijke redenen de gedachte van onderwijs te krijgen in een andere taal dan het Nederlands verder af van de Vlaamse cultuur.

Van de buitenlandse instroom komt niet meer dan een kleine helft uit de EU-landen, de rest van daarbuiten.

Voor veel potentiële studenten uit de EU gaat de voorkeur dan eerder uit naar de colleges in de UK of USA. De instroom uit Centraal- en Oost-Europa is in beginsel groot, maar wordt gelimiteerd doordat potentiële studenten de kosten van collegegeld en huisvesting niet gemakkelijk kunnen opbrengen.

De Roosevelt Academy heeft een beperkt aantal (15) beurzen verstrekt aan winnaars van de essaywedstrijd die de Academy heeft uitgeschreven bij verschillende gereputeerde scholen voor voortgezet onderwijs in de Oost-Europese landen.

Eliteonderwijs?

De wat meesmuilende associatie of negatieve conclusie over 'elitair' onderwijs werpen het University College en de Academy verre van zich.

Studenten worden inderdaad geselecteerd. Zij moeten voor een inschrijving op het University College of de Roosevelt Academy meer inspanningen verrichten dan een aanmeldingsformulier invullen voor 'Groningen'. De decaan van de school voor voortgezet onderwijs moet een *letter of recommendation* schrijven. Zij moeten zelf een *letter of motivation* opstellen. En er is een selectiegesprek met *de dean*. Dan wordt gelet op drie criteria:

- geeft de kandidaat blijk van academische nieuwsgierigheid?
- is er sprake van drive, is er de wens 'verschil te maken, ertoe te doen'?
- heeft de kandidaat een internationale oriëntatie?

Hoge cijfers op de eindlijst zijn lang niet altijd een garantie dat een gegadigde ook daadwerkelijk geplaatst wordt.

Elitair? Afgezien van de internationale oriëntatie zouden alle onderdelen ook door alle andere universiteiten toegepast kunnen worden. Het is in de ogen van het University College en de Roosevelt Academy niet elitair maar eerder vanzelfsprekend dat andere onderwijsinstellingen ook eisen stellen aan de inzet, aanwezigheid en prestaties van hun studenten. Zo'n contract, want dat is het in feite, loont, voor alle betrokkenen.

Docenten

Naast de studentenpopulatie moet vanzelfsprekend het docentencorps ook bijdragen aan het onderwijskundig concept en aan het internationale karakter.

Voor het University College is er geput uit het personeelsbestand van de Universiteit Utrecht. Het moesten mensen zijn die toonaangevend zijn in hun vak. Deze konden niet zonder meer losgeweekt worden uit hun 'gewone' betrekking bij hun faculteit, omdat zij daar veelal sleutelposities innemen.

Voor de Roosevelt Academy was er de situatie van ‘de groene wei’: er kon een heel nieuwe staf aangesteld worden. De werving leidde tot 600 reacties, afkomstig van alle uithoeken van de wereld. Zowel de kleinschaligheid als het internationale karakter waren triggers voor de sollicitanten. Er waren nogal wat ervaren mensen die eerder afgehaakt waren in de traditionele settings en hier een nieuwe kans zagen. De staf bestaat op dit moment uit 25 personen (kan oplopen tot 65 à 70): 50% man - 50% vrouw en 50% Nederlands en 50% buitenlands. Deze bestaat deels uit jong aanstormend talent en voor een ander deel uit ervaren ouderen die tegen het einde van de loopbaan zitten. Voor beide groepen biedt Middelburg een aantrekkelijk vestigingsklimaat. En de doorstroming in de organisatie is gewaarborgd. Een flink deel van de staf was teleurgesteld in het onderwijs waar zij voorheen werkten en hebben bij de Roosevelt Academy het plezier in het onderwijs weer hervonden.

De docenten vinden het buitengewoon plezierig dat zij gedurende perioden ofwel volop onderwijs geven, dan wel zich aan onderzoek kunnen wijden. De mix daarvan in een zelfde periode is zeer contraproductief.

Ook voor de studenten is deze organisatievorm overzichtelijk en plezierig: docenten zijn echt beschikbaar en bereikbaar. Door deze scheiding aan te brengen is het ook gemakkelijker om eisen te stellen aan feedback voor studenten: de beoordeling van papers en andere resultaten moet bijvoorbeeld binnen vijf dagen geschieden.

Zowel het University College als de Roosevelt Academy hebben te maken gehad met de belemmeringen voor buitenlandse docenten om zich in Nederland daadwerkelijk te vestigen. Dat deze situaties zich voordoen is niet uit te leggen in een land dat zegt zich in internationale settings te willen manifesteren.

Netwerk

Er tekent zich een aantal voor de hand liggende combinaties af van vooropleidingen voor het University College en de Roosevelt Academy. De internationale scholen zijn al genoemd. Ook het tweetalig onderwijs levert de nodige aanmeldingen. Het Internationaal Baccalaureaat biedt vanzelfsprekend een goede vooropleiding. Jammer dat die in Nederland zo weinig van de grond komt. De blokkade tegen uitbreiding van het IB die uitgaat van het gevestigde voortgezet onderwijs is niet van deze tijd.

Het University College en de Roosevelt Academy werken aan het opbouwen en onderhouden van netwerken langs de persoonlijke lijn. Decanen worden altijd persoonlijk geïnformeerd over de uitkomst van de selectie van ‘hun’ kandidaten. Zo ook als een student gedurende de opleiding alsnog weggestuurd wordt. Het Europees platform is belangrijk voor de informatievoorziening over het University College en de Roosevelt Academy. De studenten zelf zijn uiteraard de beste ambassadeurs.

Een bruikbaar concept

Het concept van het University College en de Roosevelt Academy is helder. Het kan ook elders toegepast worden. Een aantal universiteiten en hogescholen is momenteel bezig met de voorbereiding van dergelijke ‘nevenvestigingen’. De *dean* van de Roosevelt Academy is daarbij als adviseur betrokken.

Er is een aantal criteria waaraan een potentiële vestigingsplaats moet voldoen. Ten eerste moeten er goede voorzieningen zijn in de vorm van laboratoria. Die kunnen heel goed deel uitmaken van hbo-instellingen. Voorts moet er een ‘rijke’ bibliotheek zijn. En er moet een zeker academisch klimaat zijn.

Dit betekent per saldo dat vergelijkbare colleges vooral een kans krijgen in steden waar al een of meer universiteiten of hogescholen gevestigd zijn.

Zij zullen het onderwijslandschap verrijken, bieden studenten én docenten de intellectuele prikkels waar zij behoefte aan hebben en vormen een bijdrage aan de internationalisering van Nederlanders.

2.8 **Het Interfacultair Instituut voor Lerarenopleiding, Onderwijsontwikkeling en Studievaardigheden in Utrecht.**

Het Interfacultair Instituut voor Lerarenopleiding, Onderwijsontwikkeling en Studievaardigheden (IVLOS) biedt al zeven jaar het Biligual and International Teacher Education Programme (BITEP) aan. Hun studenten zijn door hun internationale ervaringen tijdens de opleiding, veelgevraagde docenten op tweetalig onderwijs - en internationale scholen.

De aanloop

Het BITEP is een initiatief van het IVLOS, opgezet naar aanleiding van onder meer de toenemende vraag van studenten naar een meer internationaal gerichte opleiding, de toenemende mobiliteit van studenten en het toenemend aantal tweetalig onderwijs - en internationale scholen.

Bij de oprichting ontving het BITEP een startsubsidie van het College van Bestuur van de Universiteit Utrecht. Jaarlijks ontvangt de opleiding een beperkte subsidie van het Europees Platform. Daarnaast draagt het IVLOS zelf noodzakelijkerwijs bij aan de opleiding, omdat deze niet kostendekkend aangeboden kan worden. Bij de start is een haalbaarheidsstudie gedaan naar de opzet van het curriculum. Tijd en kosten afwegend is gekozen om de IVLOS-lerarenopleiding in het Engels aan te bieden en twee extra modules aan het curriculum toe te voegen. Deze twee extra modules richten zich op het inter- en multiculturele aspect van een internationale school en op de Engelse taal.

De BITEP opleiding biedt drie varianten aan:

- pre-service
- in-service (tweetalig) voor docenten die reeds werkzaam zijn op een tweetalig onderwijs -school
- in-service (internationaal) voor docenten die reeds werkzaam zijn op een internationale school.

De lessen worden gecoördineerd en gegeven door een team van drie docenten. Eén *native speaker*, een *bilingual* en een Nederlandse docent met zowel grote ervaring in het lerarenonderwijs als de Engelse taalachtergrond.

Een dure variant

De opleiding heeft jaarlijks plaats voor 18 studenten. Gemiddeld volgen 16 studenten per jaar de opleiding. De meerderheid hiervan kiest voor de pre-service variant. Zij betalen naast het gebruikelijke collegegeld een extra fee (€1.135,-) en hebben geen inkomsten omdat zij hun baan (tijdelijk) hebben opgezegd. Van het totaal aantal studenten dat wordt aangenomen doet ongeveer tweederde de éénjarige master variant en eenderde de tweejarige mastervariant (als vervolg op een voorgeschreven bachelor vooropleiding).

Het feit dat de opleiding relatief duur is wordt onder meer veroorzaakt door het kleine aantal studenten, de extra modules in het curriculum, de intensieve begeleiding, de buitenlandse stages en het onderhouden van contacten met het binnen- en buitenlandse netwerk van de betrokken samenwerkende onderwijsinstellingen.

Aanmelding en selectie

Van alle personen die zich aanmelden, wordt uiteindelijk slechts de helft toegelaten. De lat ligt erg hoog, men verwacht veel van de studenten. In de eerste ronde vallen veel aanmelders af doordat zij niet voldoen aan de formele toelatingsvoorwaarden. Afgestudeerde studenten in Engels, geografie, natuurkunde, scheikunde, wiskunde, geschiedenis, economie en biologie worden toegelaten. Andere school-gerelateerde onderwerpen worden op individuele basis overlegd. Vervolgens dienen degenen die door de eerste ronde heen gekomen zijn in een gesprek te laten zien dat zij beschikken over de juiste motivatie en zelfstandigheid en dat de student het 'onderwijshart' op de juiste plaats heeft. In de gesprekken wordt behalve naar de motivatie ook naar de ervaring in het onderwijs gekeken en naar de beheersing van de Engelse taal. Na deze gespreksronde valt nog een aantal studenten af.

De BITEP-studenten zijn tijdens hun stage in het buitenland het visitekaartje van de opleiding. Dit legt een extra druk op de studenten. De continuïteit van het buitenlandse netwerk valt of staat namelijk met de kwaliteit van de BITEP-stagiairs. Dat die kwaliteit door de strenge selectie en het aangeboden curriculum van het BITEP gewaarborgd blijft, wordt bevestigd door de grote vraag naar afgestudeerde studenten.

Onderwijzen over de grens

Zeer belangrijke onderdelen van de opleiding zijn de twee stageperioden. De eerste stage wordt gelopen aan een tweetalig onderwijs - of een internationale school in Nederland. Een voorwaarde die aan deze stage wordt gesteld is dat 50% van het onderwijs in een Nederlandse context wordt gegeven. Uiteindelijk levert het BITEP immers toch een Nederlands onderwijsdiploma op. De tweede stage is de 3,5 maand durende eindstage die verplicht in het buitenland volbracht wordt. De stagiairs gaan in groepen van twee studenten naar een buitenlandse school. Vooraf worden zij intensief begeleid om te leren over hun aankomende onderwijssituatie. Tijdens de stageperiode onderhouden de studenten, door middel van een speciaal E-learning programma op internet, contact met elkaar en met hun docenten over hun ervaringen. De stageperiode geeft de studenten de indruk hoe het is om in een vreemde cultuur te functioneren, iets wat veel van hun toekomstige leerlingen ook moeten doen.

Wat maakt BITEP-studenten speciaal? De studenten die het BITEP volgen hebben een bredere kijk op andere culturen en verschillende onderwijssystemen. Dit maakt hen flexibeler in het omgaan met culturele diversiteit en levert een groter aanpassingsvermogen op. Door middel van het E-learning programma tijdens de stage leren studenten niet alleen de verschillen op te merken tussen de culturen van de instellingen waar hun collega-studenten zich bevinden, maar veel belangrijker, de overeenkomsten. De kijk op culturele diversiteit en het aanpassingsvermogen van de studenten leidt tot het BITEP credo: "teach what you preach".

Werken in een netwerk

Het netwerk van onderwijsinstellingen, waar de BITEP-studenten hun stages kunnen uitvoeren, is van groot belang en wordt dan ook zorgvuldig opgebouwd en onderhouden door de coördinatoren van de opleiding. Bij het opbouwen van het netwerk heeft het IVLOS ervoor gekozen zo onafhankelijk mogelijk te zijn van individuele scholen. Bij de oprichting van de opleiding heeft het IVLOS een seminar georganiseerd voor geïnteresseerde lerarenopleidingen uit het buitenland.

Hier zijn de eerste contacten gelegd. Vele komen echter ook voort uit het persoonlijk netwerk van medewerkers van het IVLOS. Door samenwerkingsverbanden aan te gaan met opleidingsinstituten uit het buitenland kunnen uitwisselingen van studenten gerealiseerd worden met gesloten beurzen.

Het BITEP is erg trots op haar samenwerkingsrelatie met de United World Colleges (UWC). Op deze UWC, werkend vanuit een sterke ideologie, zijn vaak meer dan 80 nationaliteiten vertegenwoordigd op een populatie van 200 tot 300 studenten. De UWC bieden het Internationaal Baccalaureaat aan.

Het BITEP heeft niet alleen een internationaliserend effect op de eigen studenten. Ook de reguliere studenten van het IVLOS biedt het BITEP wat extra's. Zo is het mogelijk om delen van het internationale programma te volgen en worden de reguliere studenten aangemoedigd om de stagiairs op hun buitenlandse school op te zoeken. De docenten van het IVLOS gaan ook langs bij de BITEP-studenten in het buitenland. De internationale ervaringen die daar worden opgedaan dragen bij aan de professionalisering van alle docenten aan het IVLOS.

Een voorbeeld van een project waar het IVLOS een belangrijke rol speelt, uitgevoerd onder auspiciën van het Europees Platform, is het samenwerkingsprogramma met Duitse en Franse studenten om deze op te leiden tot docent Frans of Duits op een Nederlandse school. Dit project bestaat ongeveer zes jaar en is door het Ministerie van OCW geïnitieerd om het lerarentekort in Nederland terug te dringen en 'native speakers' in te zetten in het kader van de onderwijsvernieuwing. Voor het IVLOS en het Europees Platform gelden dat het internationaliserings- en het cultuuraspect een belangrijke rol spelen. De studenten die in aanmerking komen voor dit programma zijn in hun eigen land afgestudeerd in de Duitse of Franse taal of aan een lerarenopleiding. Het doel van het project is om de studenten twee jaar in Nederland op te leiden en aan de Nederlandse cultuur te laten wennen, zodat zij hier voor langere periode zullen blijven. Het belangrijkste criterium hiervoor is dat de studenten zich thuis voelen in Nederland. Er is veel animo voor deze opleiding en het aantal studenten dat in Nederland blijft is groot.

Ongeveer 10% van het aantal toegelaten studenten komt uit het buitenland, het BITEP streeft ernaar dit percentage te verhogen. Dit is nog moeilijk realiseerbaar wat voornamelijk komt door het feit dat bachelor opleidingen qua niveau nog erg verschillend zijn. Het grote voordeel van het Ba/Ma-systeem is dat het bereik van de opleiding wereldwijd is geworden.

Verwachtingen

Het BITEP verwacht in de komende jaren in het onderwijsveld een toename van het aantal internationale en tweetalige opleidingen die beter aansluiten bij de multiculturele samenleving. De scheiding tussen internationaal en tweetalig zal kleiner worden.

Daarnaast verwacht men binnenkort derde en vierde generatie Turkse en Marokkaanse studenten te kunnen verwelkomen op de opleiding. De grootste bedreigingen ziet men in het lerarentekort waardoor de noodzakelijk geachte buitenlandse stage moeilijker wordt en de complexiteit van de bureaucratie.

Die heeft met name te maken met het omzetten van diploma's van buitenlandse studenten. De hoge kosten voor de opleiding maken dat deze financieel kwetsbaar is, zeker nu de universiteiten geconfronteerd worden met forse bezuinigingen.

3 Beschouwing

Internationalisering is een containerbegrip, ook als we het verbinden aan het onderwijs. In het onderzoek hebben we een reeks uiteenlopende doelen opgetekend en een diversiteit aan verschijningsvormen. Deze zetten we hier bij wijze van samenvatting op een rij.

3.1 Waartoe internationalisering?

Wij hebben een panel met deskundigen de doelstellingen omtrent internationalisering voorgelegd en hen gevraagd deze te scoren op het ‘belang voor internationalisering’ en de mate waarin Nederland erin slaagt om dit te bereiken. Het panel scoorde de verschillende doelstellingen als volgt in volgorde van belang:

- de vorming van internationaal top talent
- een aantrekkelijk vestigingsklimaat voor buitenlandse bedrijven
- realisatie van de kenniseconomie
- het gebruik als HRM-instrument
- de inburgering
- bewustwording van de canon.

Internationaal toptalent dat Nederland op cruciale posities in het buitenland kan vertegenwoordigen staat bovenaan. Gevolgd door het vestigingsklimaat. De panelleden waren van mening dat wij het op dat gebied vrij goed doen. Het Nederlandse onderwijs, met name de gesubsidieerde IGO scholen, komt het vestigingsklimaat duidelijk ten goede.

Internationalisering vervult een belangrijke functie ten aanzien van de kenniseconomie. Een goed ontwikkelde kenniseconomie kan de internationale arbeidsmarktpositie van Nederlanders verbeteren alsook de economische positie van Nederland in het algemeen. In Nederland wordt deze ontwikkeling door een aantal factoren tegengewerkt. Allereerst staan steeds minder Nederlanders open voor werk in het buitenland. Dit wordt ten dele veroorzaakt door dat er in Nederland steeds meer tweeverdieners zijn, wat een (tijdelijke) verhuizing naar het buitenland minder aantrekkelijk maakt. Ten tweede lijkt de ondernemingszin in Nederland afgenomen. Tenslotte hebben steeds meer landen een volwaardige kenniseconomie ontwikkeld waardoor het niet meer nodig is om werknemers uit bijvoorbeeld Nederland over te laten komen.

Internationalisering, bijvoorbeeld in de vorm van uitwisselingen, heeft een positieve uitwerking op het personeel van een onderwijsinstelling. Dit heeft zich echter nog niet vertaald in HRM-beleid daaromtrent. Ook kan internationalisering de inburgering bevorderen en bespoedigen. Het werk van internationale scholen is hiervan een voorbeeld.

Internationalisering kan tenslotte de bewustwording van de Nederlandse canon vergroten. Leerlingen, studenten en docenten leren veel over de eigen cultuur en achtergrond door meer te leren over andere. Dit geeft mensen de mogelijkheid de eigen cultuur en historie op punten te relativiseren en te verrijken. Het kan ook leiden tot het herwaarderen van de eigen cultuur. De verschillen, maar met name de overeenkomsten tussen culturen, vormen het cement waarop de toekomstige wereldburgers kunnen bouwen.

We troffen ook een zesde doelstelling aan: het vergroten van de omzet van de onderwijsinstelling door het aanbieden van bestaande, vertaalde opleidingen aan louter buitenlandse studenten. Dergelijke activiteiten vinden wij niet passen onder de noemer ‘internationalisering’, als er nauwelijks sprake is van integratie met studenten uit een ander land, met curricula, in sociaal opzicht.

3.2 Verschijningsvormen van internationalisering in onderwijs

Zoals het een containerbegrip betaamt, doen zich onder de noemer ‘internationalisering’ vele vormen voor. We hebben deze geordend in onderstaand schema. Om het onderscheid te verhelderen zetten we links de onderwijspraktijk waarin géén sprake is van internationalisering, in het midden de typering van een gematigde vorm en rechts illustraties van daadwerkelijke integratie.

<i>Aspect</i>	<i>Geen internationa- lisering</i>	<i>Licht</i>	<i>Geïntegreerd</i>
Setting			
<i>Voertaal</i>	Nederlands	% in bijv. Engels	100% Engels, plus andere niet-moedertaal
<i>Herkomst docenten</i>	allen NL	% elders, native speakers	diverse nationaliteiten en native speakers
<i>Herkomst leerlingen/studenten</i>	allen NL	diverse nationaliteiten	smeltkroes
<i>Campus</i>	niet	‘brede school’; vrijwillig	campus verplicht
Inhoud			
<i>Projecten buitenlandthema</i>	incidenteel; in eigen instelling	regelmatig; met één partnerschool	structureel; meer samenwerkingspartners
<i>Op pad over de grens</i>	niet	excursies; éénrichting-verkeer	uitwisseling; verblijf in gastgezinnen
<i>Buitenlandstage</i>	niet	kort, vrijwillig	langer, verplicht
<i>Elementen in curriculum</i>	eigen eindtermen		
<i>Internationaal curriculum</i>	niet	bi-diplomerig	internationaal erkend diploma: IB, IPC,
<i>Kwaliteitsbewaking</i>	NL inspectie / NVAO	tweetalig onderwijs / EP / NVAO	internationale accreditatie

Naarmate een onderwijsinstelling meer kenmerken vertoont uit de rechterkolom, is de internationalisering robuuster. De instellingen uit de cases zijn hierin te plaatsen. De Roosevelt Academy komt dan met de hoogste 'score' uit te bus.

Toepassing van dit overzicht leidt tot de conclusie dat veel van de zwarte en bonte scholen in Nederland scoren op internationalisering wat betreft de setting. Als zij daar in het onderwijsprogramma meer gebruik van maken, verdienen zij ons inziens terecht het label internationalisering.

3.3 Curriculum

Internationalisering begint noch eindigt bij een reis naar het buitenland. Internationalisering is meer. Zo zou er in het PO/VO meer aandacht kunnen zijn voor de inbedding van internationalisering in het curriculum om de kennis en ervaringen van uitwisselingsprojecten te borgen. Een zorg is momenteel dat hier in het PO/VO nog te weinig aandacht aan wordt besteed. Dit is echter niet volledig aan de scholen zelf te wijten. Er worden door de Nederlandse overheid en onderwijsinspectie allerlei eisen gesteld aan het onderwijs. Internationalisering maakt geen deel uit van deze set. Voorschriften rond examens en het 'rendement' van de school beperken de speelruimte van de school formeel niet; feitelijk gaat er wel een belemmerend effect vanuit wat betreft aandacht voor internationalisering.

Voorts is het opmerkelijk dat er, ondanks een vrije uitwisseling van academische opleidingen en beroepen, nog geen harmonisatie van de VWO-curricula heeft plaatsgevonden.

Het hoger onderwijs heeft met de invoering van de BaMA-structuur getracht de harmonisatie van curricula te verwezenlijken. De curricula in het hoger onderwijs zijn met deze nieuwe structuur ingrijpend veranderd. De afstemming van de curricula binnen en tussen universiteiten blijft evenwel een heikel punt. In het geval dat de curricula wel goed op elkaar afgestemd zijn, moeten veranderingen in curricula scherp in de gaten gehouden worden zodat de afstemming optimaal blijft.

Om de afstemming van opleidingen te faciliteren is er in de BVE in Ierland voor gekozen om de curricula universeler te maken, in de overtuiging dat weinig mensen uiteindelijk werk gaan doen waar zij specifiek voor opgeleid zijn.

De BaMa-structuur zou internationale uitwisselingen moeten vergemakkelijken. Tot op heden is dat nog niet zichtbaar. Sterker nog: de mobiliteit is juist afgenomen. Dit lijkt echter voornamelijk veroorzaakt doordat het nieuwe systeem pas kort operationeel is. Er is nog geen uitspraak te doen over de effectiviteit van het systeem.

Echter, evenals in het PO/VO is mobiliteit in het hoger onderwijs niet zaligmakend. Bovendien moet mobiliteit niet opzichzelf staan, maar geïntegreerd zijn in een internationaal programma. Door de internationalisering van het curriculum en het mixen van Nederlandse en buitenlandse studenten kan veel bereikt worden. Bovendien komen dan vanzelfsprekend grote groepen leerlingen en studenten ermee in aanraking.

3.4 Breedtestrategie

Bij de ontwikkeling van beleid ten aanzien van internationalisering dient de normatieve afweging tussen kwaliteit (diepstrategie) en kwantiteit (breedtestrategie) gemaakt te worden. Vooralsnog lijkt de nadruk te liggen op de diepstrategie. Teveel, volgens de experts uit het onderwijspanel.

Bij de ontwikkeling van het tweetalig onderwijs blijkt dat deze vorm van onderwijs enigszins elitair kan worden. Omdat deze vorm van onderwijs nog niet veel wordt aangeboden is zij ook niet voor eenieder toegankelijk. Analooq aan deze observatie blijkt dat naarmate het niveau van onderwijs hoger is (alsook de sociaal economische status van de leerlingen), hoe beter en sneller de internationalisering verloopt. Dit is in strijd met het uitgangspunt van gelijke onderwijs kansen voor iedereen. Ter illustratie: een gemiddelde gymnasiumklas gaat een week naar Rome of Florence, een havo-klas gaat drie dagen naar Parijs, terwijl een vmbo-klas misschien een dag gaat zeilen.

In het vervolgonderwijs gaat het niet anders. De grootste internationale mobiliteit vinden we hier in het wetenschappelijk onderwijs, gevolgd door het hbo, terwijl de beroepsvormende educatie de haken sluit. Binnen BVE is er ook nog weer onderscheid te maken in niveau. Zo zullen kinderen van niveau 1 of 2 maar zeer zelden naar het buitenland gaan. Maar niet alleen het niveau is van invloed op de mobiliteit. De sector waarin men opereert speelt ook een cruciale rol. Zo blijkt de internationalisering van sectoren als 'ondernemen' en 'horeca' welhaast vanzelf te gaan.

In het hoger onderwijs speelt de rendementgerichte beoordeling van instellingen in dit soort sectoren een faciliterende rol. In de sectoren die van nature minder internationaal georiënteerd zijn staat de beoordeling op rendement de internationalisering juist in de weg. Hier zou een instelling zelfstandig op in kunnen spelen door het budget dat zij beheren strategisch in te zetten om deze discrepantie recht te trekken.

De experts uit het panel waren het er allen over eens dat de breedtestrategie niet verwaarloosd mag worden. Het internationale onderwijs dient voor allen toegankelijk te zijn. In het HBO streeft men thans naar een algemene internationale competentie voor alle studenten. Omdat het welhaast (financieel) onmogelijk is om alle studenten internationaal mobiel te maken, wordt hier de nadruk gelegd op internationalisering van het curriculum en de studentenpopulatie. De andere sectoren onderschrijven dit streven.

Daarbij kan in het kader van de breedtestrategie de internationalisering vanuit het oogpunt van de multiculturele samenleving verder worden geoptimaliseerd. Bij veel instellingen, variërend van het PO tot het WO, bevat de leerlingpopulatie een rijkdom aan culturele achtergronden. In BVE wordt hier onder andere op in gespeeld door studiereizen te organiseren naar de landen van herkomst van deze studenten. Een voorbeeld hiervan is een project waarin studenten van Turkse afkomst MKB's opzetten in Turkije.

3.5 Obstakels

Hoewel er vele wegen naar Rome en internationaal onderwijs leiden, zijn deze wegen niet zonder obstakels. Een van deze obstakels schuilt juist in de grote hoeveelheid initiatieven die er vanuit alle sectoren en de Nederlandse en Europese overheid ontplooid zijn. Door een suboptimale afstemming van deze initiatieven en de Nederlandse en Europese regelgeving, ontstaat een gefragmenteerd beeld. Op die manier wordt er te weinig gebruik gemaakt van schaalvoordelen, samenwerkingsvoordelen en moeten velen het wiel opnieuw uitvinden.

Ook op instellingsniveau wordt er op verschillende manieren vorm gegeven aan internationalisering, maar er is nog te weinig sprake van een geïntegreerd geheel. Hetzelfde tafereel is ook zichtbaar in de initiatieven en de wetgeving die uitgaat van de nationale en Europese overheid. Zo maakt het aangescherpte immigratie beleid het steeds moeilijker om studenten en docenten uit niet-EU landen aan te trekken. Dit beleid staat lijnrecht tegenover de doelen die onderwijsinstellingen en OCW zich stellen ten aanzien van de internationalisering.

De ongestructureerde manier waarop de internationalisering gestalte krijgt, leidt tot onduidelijkheid en bureaucratie. Dat belemmert het ontplooiën van initiatieven en het ontvangen van subsidie bemoeilijken. Het rechtvaardigt in alle sectoren de vraag om meer speelruimte. De instellingen in het primair en voortgezet onderwijs kunnen binnen de kaders van het examen zich aansluiten bij het tweetalig onderwijs. De keuze voor een echt internationaal curriculum wordt echter veel ingewikkelders. Wat betreft het rendement worden scholen met name afgerekend op economische factoren. Het feit dat internationalisering niet in deze beoordeling is opgenomen, maakt het voor scholen onaantrekkelijk om zich daarmee bezig te houden.

In het hoger onderwijs wordt de creativiteit en vernieuwing die tot internationalisering zouden moeten leiden, gehinderd door angst en wantrouwen als gevolg van het 'dossier Schutte'.

Zoals alle sectoren heeft ook het onderwijs te kampen met de ingewikkelde regelgeving vanuit Brussel. Europa verzorgt veel initiatieven om het onderwijs van de lidstaten internationaler te maken, echter de bureaucratie maakt het doorgaan moeilijker dan nodig om aan deze initiatieven deel te nemen. Nederland zou er prominenter aanwezig mogen zijn in commissies en dergelijke.

3.6 Adviezen

Aangezien een deel van de problemen binnen de internationalisering van het onderwijs voortkomt uit de veelheid aan actoren, regels en initiatieven, zal een deel van de oplossing ook daar gelegen zijn. Oplossingen voor deze problematiek moeten dus gezocht worden in overkoepelende, integrerende initiatieven.

Voorbeelden van dergelijke initiatieven zijn:

- Erasmus Mundus; aan dit programma werken thans 82 universiteiten uit 17 landen mee. Het programma wil de uitwisseling van docenten en studenten tussen de Europese Unie en landen daarbuiten bevorderen
- Europese Voucher; een dergelijk systeem kan zeer veel betekenen voor de internationalisering en de mobiliteit van studenten. De totstandkoming wordt gehinderd door het spanningsveld tussen nationale soevereiniteit en Europese wetgeving
- ELOS; het project 'Europa als leeromgeving op scholen' biedt mogelijkheden voor het voortgezet onderwijs. Het project kijkt verder dan mobiliteit alleen en legt de nadruk op internationale samenwerking tussen scholen en vaksecties van scholen. Er wordt tevens aandacht besteedt aan Europees burgerschap
- Joint Degrees & Joint European Framework; de mogelijkheden hiervan zijn al in mei 2002 in Stockholm uiteengezet tijdens de seminar 'The development of Joint Degrees'. Door de samenwerking tussen universiteiten in 2 of meer landen kunnen studenten diploma's behalen in alle deelnemende landen. Hoewel de mogelijkheden van een dergelijk systeem groot zijn, blijkt het moeilijk te realiseren
- Zwarte en bonte scholen zouden veel meer gebruik kunnen maken van de diversiteit in hun leerlingen / studentenpopulatie. Dat is een manier om op een natuurlijke manier internationalisering te weeg te brengen.

Een aantal specifieke adviezen geldt voor het primair en voortgezet onderwijs:

- vergroot de (mogelijkheden tot) mobiliteit van leerlingen; een aantal maanden verblijf in het buitenland zou mogelijk moeten zijn
- de aansluiting op de Europese programma's moet verbeterd worden
- neem internationalisering op in het beoordelingskader van scholen
- probeer de VWO diploma's te harmoniseren
- geef de onderwijsinstelling mogelijkheden om te kiezen voor een internationaal curriculum zoals het IPC of IB.

Voor de beroepsvoorbereidende educatie en het hoger onderwijs:

- Nederland moet actiever worden in Brussel
- de Europese regelgeving en subsidie aanvragen moet minder complex worden
- creëer betere randvoorwaarden en juridische mogelijkheden voor de stichting van nieuwe opleidingen en instellingen
- controle is goed, vertrouwen is beter. Geef de instelling eerst de vrijheid om zelf het beleid uit te zetten en uit te voeren
- besteed meer aandacht aan de sociale cohesie en het breedtebeginsel
- de Europese Unie dient zich meer bezig te houden met de kwaliteit van internationaal georiënteerd onderwijs
- diploma's moeten belangrijker zijn dan nationaliteiten.

Twynstra Gudde

Bijlagen

Bijlage 1: Format beknopte beschrijving

Organisatie:	<i>(naam van de organisatie of instanties ten aanzien van internationalisering in het onderwijs)</i>
---------------------	--

---

1. Vindplaats	(webadres, ISBN nummer, naam tijdschrift etc.)
2. Type aanbieder:	<i>0 Bekostigd onderwijs: 0 Organisaties internationalisering en onderwijs: 0 Niet bekostigd maar wel erkend onderwijs: 0 EU programma's: 0 Commerciële aanbieders: 0 Aanbieders van buitenlandse origine: 0 Bedrijven: 0 Van overheidswege: 0 Geografische regio's: 0 Andere sectoren dan onderwijs: 0 Registraties: (meer categorieën mogelijk)</i>
3. Doel van de organisatie	(Volgens eigen teksten)
4. Vestigingsplaats(en)	
5. Doelgroep(en) van de organisatie	<i>0 arbeidsimmigranten, te weten: .... 0 (potentiële) arbeidsemigranten, te weten: .....</i>
6. Capaciteit	(aantal deelnemers, per jaar of totaal)
7. Specifieke kenmerken/ Speciale activiteiten:	(Bijvoorbeeld: - de organisatie is gespecialiseerd in ....; is op het gebied van ..... de grootste aanbieder in zijn soort

Bijlage 2: Format uitvoeriger beschrijving

Organisatie	<i>(naam en telefoonnummer van de organisatie)</i>
--------------------	--

---

1. Vindplaats	(webadres, ISBN nummer, naam tijdschrift etc.)
2. Type aanbieder	<i>0 Bekostigd onderwijs: 0 Niet bekostigd maar wel erkend onderwijs: 0 Aanbieders van buitenlandse origine: 0 Bedrijven: 0 Geografische factoren:</i>
3. Financiering	<i>0 Publiek gefinancierd 0 Door OCW bekostigde onderwijsinstelling(en): (sector) 0 Buitenlandse publieke financiering 0 Privaat gefinancierd 0 Ouders/deelnemers 0 Afkomstig uit land van herkomst</i> <p>De financiering per onderwerp zal beschrijvend worden weergegeven.</p>
4. Internationalisering	<ul style="list-style-type: none"> • herkomst studenten, als specifieke doelgroep • herkomst van docenten • inhoud van het curriculum is expliciet gericht op internationale aspecten • voertaal (deels) anders dan Nederlands • stages in buitenland • projecten in buitenland • uitwisselingsactiviteiten (verplicht in het curriculum of op eigen initiatief) • internationaal beroepsperspectief
5. Doel van de organisatie	(Volgens eigen teksten)
6. Vestigingsplaats(en)	
7. Doelgroep(en) van de organisatie	<ul style="list-style-type: none"> - 'status' (student, werknemer, volger etc) - landen, van herkomst of bestemming (indien gespecificeerd)

Organisatie	<i>(naam en telefoonnummer van de organisatie)</i>
8. Capaciteit	<ul style="list-style-type: none"> - aantal internationale deelnemers, instroom per jaar of totaal en als percentage van het totaal aantal deelnemers - aantal internationale docenten, als percentage van het totaal aantal docenten.
9. Specifieke kenmerken	(Bijvoorbeeld: <ul style="list-style-type: none"> - de organisatie is gespecialiseerd in .... en is op het gebied van ..... de grootste aanbieder in zijn soort. - de organisatie is gespecialiseerd in.....)
10. Toelatingsvoorwaarden	(Toelatingstoetsen, aantoonbare jaren verblijf in het buitenland etc.)
11. Ontstaan en bestaan	Aanleiding tot ontstaan: (behoefte, ambitie, historie) Bestaat sinds:
12. Kosten	<ul style="list-style-type: none"> - Kosten per deelnemer (per tijdseenheid, totaal, per semester of per jaar) - Financieringsmogelijkheden (o.a. studiefinanciering, beurs)
13. Civiel effect	(volgens de aanbieder)
14. Ter informatie	verwijzing naar overige zaken die belangrijk zijn

---

Bijlage 3: Lijst geïnterviewde personen

Instelling	Geïnterviewde personen
University College Utrecht/Roosevelt Academy	de heer H. P.M. Adriaansens, dean
Fontys Hogeschool, Eindhoven	de heer J. Cornelissen en de heer T. Cornuit, coördinator en plv coördinator International Office
Albeda College, Rotterdam	de heer J. de Jager, directeur Marketing & Externe betrekkingen
Anna van Rijn College, Nieuwegein	de heer L. van Putten, Senior beleids medewerker, voorzitter van de commissie Internationalisering
Beatrixschool, Haarlem	mevrouw I. Luntz, directeur
International School of The Hague, Den Haag	mevrouw P. Sullivan, Head of Secondary School
Haagsche Schoolvereniging, Den Haag	de heer H. van Hout, Algemeen Directeur
IVLOS lerarenopleiding, Utrecht	de heer G. J. Koopman, coördinator International Affairs / Teacher Education

Deelnemers aan het panel

Instelling	Geïnterviewde personen
beleidsadviseur internationalisering VSNU	de heer D. Bohmert
lid van de Raad van Bestuur van de SIO(Stichting Internationaal Onderwijs)	de heer P. Bagchus
directeur SNOB (Stichting Nederlands Onderwijs in het buitenland)	mevrouw L. Dekker
beleidsadviseur internationalisering van de BVE-Raad	de heer M. Polzin
beleidsadviseur internationalisering HBO-Raad	de heer E. de Vries
adjunctdirecteur Europees Platform	de heer K. Zwaga
Aanwezigen van de zijde van de Onderwijsraad	
voorzitter Onderwijsraad	de heer F. van Wieringen
commissievoorzitter internationalisering in het onderwijs	de heer J.A. Bruijn
stafmedewerker Onderwijsraad	mevrouw B. Feenstra

Bijlage 4: Een scala aan onderwijs-voorzieningen

Om een ordening in het scala aan onderwijsvoorzieningen aan te brengen, hebben wij een eerste indeling gemaakt naar ‘Publiek gefinancierd onderwijs’ en ‘Privaat gefinancierd onderwijs’. Vervolgens is hier een categorie aan toegevoegd waarin organisaties zijn opgenomen die wel een grote invloed hebben op de onderwijsvoorzieningen, maar zelf geen onderwijs geven. Wij hebben deze categorie ‘Infrastructuur’ genoemd. Ook hierbij kon het onderscheid tussen publiek en privaat worden gemaakt.

Op deze wijze is een matrixstructuur ontstaan met aan de ene kant het onderscheid tussen instelling en infrastructuur, zowel publiek als privaat en aan de andere kant het volgende onderscheid:

- wetenschappelijk onderwijs
- hogescholen
- BVE
- voortgezet onderwijs
- primair onderwijs
- overig.

Om het scala aan voorzieningen in beeld te brengen, hebben wij dit grafisch weergegeven. De tekening treft u hierna aan.

Bij aanschouwing van het overzicht valt direct op dat wij voor de globale scan meer publieke dan private aanbieders hebben gevonden; bij de infrastructuur is dit niet anders.

Dit is deels het gevolg van een bewuste keuze in het zoekproces om meer aandacht te besteden aan publieke aanbieders. Wij hebben echter de indruk dat er minder (grote) commerciële aanbieders zijn die aandacht aan internationalisering besteden.

Toelichting op het schema

Op de verticale as wordt onderscheid gemaakt tussen aanbieders in de publieke of private sector en infrastructuur in de publieke of private sector. De instellingen in de bovenste helft van de figuur zijn de aanbieders, terwijl die in de onderste helft tot de infrastructuur behoren. Vervolgens zijn de instellingen in de blauwe stroken publiek gefinancierd, de instellingen in de gele stroken privaat gefinancierd. Er is een overlopend gebied tussen publiek en privaat, waar het blauw overloopt in het geel. Een aantal instellingen valt in dit terrein. Zij zijn deels publiek en deel privaat gefinancierd.

Op de horizontale as wordt onderscheid gemaakt tussen de verschillende onderwijssectoren waarbinnen een instelling actief is. Er worden zes sectoren onderscheiden, te weten: wetenschappelijk onderwijs, hoger onderwijs, beroepseducatie, voortgezet onderwijs en primair onderwijs. Er is een laatste categorie 'overig' toegevoegd voor die instellingen die niet onder een van de genoemde vijf sectoren vallen. Een onderwijsaanbieder of organisatie in de infrastructuur die actief is in meerdere sectoren is op de grens van deze twee sectoren geplaatst. Als de aanbieder of infrastructuur in meer dan twee sectoren actief is, is deze in elk van deze sectoren of op de scheidslijn geplaatst.

De instellingen die alleen in de globale scan zijn bekeken zijn in het wit weergegeven. Vervolgens hebben wij 15 instellingen nader beschreven. Zeven van deze instellingen zijn alleen meegenomen in de uitgebreide scan, licht grijs aangeduid. De acht cases die uiteindelijk zijn behandeld in de interviews zijn te herkennen aan de donkergrijze vlakken.

Publieke aanbieders

Zes van de tien onderwijsinstellingen uit de casebeschrijving zijn terug te vinden in deze categorie. De instellingen zijn redelijk evenredig verdeeld over de verschillende onderwijssectoren. Enkel het WO is enigszins oververtegenwoordigd. Er zijn geen publieke instellingen te vinden in de categorie overig.

Publiek/private aanbieders

Deze tussencategorie behelst die instellingen die publiek gefinancierd zijn, maar toch een bovengemiddelde ouder/student-bijdrage vragen. In deze categorie zijn de overige vier instellingen uit de casebeschrijving terug te vinden: het University College Utrecht, de Roosevelt Academy, The International School of the Hague en de Haagsche Schoolvereniging.

Private aanbieders

In deze categorie zijn de commerciële aanbieders terug te vinden. Deze zijn voor een deel niet zozeer te koppelen aan een onderwijssector en derhalve terug te vinden in de categorie overig. Het gaat hierbij vooral om taalcursussen. Deze zijn in veel gevallen op commerciële leest geschoeid.

Bij de private aanbieders is één private WO-opleiding, Nyenrode Business Universiteit. Daarnaast biedt het LOI in deze categorie een groot aanbod aan onderwijs aan in de sectoren hbo, BVE en vo. Een voorbeeld van een private vo-opleiding is het Luzac College. Het voorbeeld van een private vo en po school is het *Department of defence depended schools overseas* van de Amerikaanse overheid. Daarnaast is er in Nederland privaat onderwijs in de vorm van de Amerikaanse school of bijvoorbeeld Franse scholen.

Publieke infrastructuur

De globale scan leidde tot de inventarisatie van allerlei organisaties die deels of geheel werkzaam zijn ten dienste van internationalisering in het Nederlandse onderwijs. Er is een behoorlijk ontwikkelde infrastructuur die grotendeels met publiek geld gefinancierd wordt. Bij veel van de organisaties uit de verzorgingsstructuur van onderwijs, is er aandacht voor internationalisering. Er zijn ook organisaties die een intermediaire rol tot hun primaire taak hebben.

Europees Platform

Het Europees Platform wordt in de interviews genoemd als een actieve organisatie die veel in het werk stelt om de internationalisering van het Nederlandse onderwijs te bevorderen. De belangrijkste taak van het Europees Platform is het functioneren als agentschap voor gesubsidieerde internationaliseringprogramma's. Programma's die zowel door de Europese Commissie als door het Ministerie van OCW gefinancierd worden. Het Europees Platform is in alle lagen van het onderwijs terug te vinden, zoals uit de tekening blijkt.

De NUFFIC is een non-profit dienstverlenende organisatie en expertisecentrum op het terrein van internationaal georiënteerd onderwijs voor de bevordering van wereldwijde sociaal-economische ontwikkeling, intercultureel begrip, en de kwaliteit van leven. Zij stelt zich tot doel de kansen te vergroten die internationaal georiënteerd onderwijs biedt aan studerende, onderzoekers en aanbieders van hoger onderwijs en training in de gehele wereld, zowel het in het publieke als in het private domein. De NUFFIC beheert onder andere de Socrates/Erasmus programma's. Uit de gesprekken komt naar voren dat de instellingen met de NUFFIC contact hebben over deze programma's en tevens van de NUFFIC gebruik maken op het gebied van diplomawaardering.

Diplomawaardering

Wanneer mensen een buitenlands diploma bezitten en verder willen studeren of werken in Nederland rijst de vraag wat een buitenlands diploma waard is. In Nederland werken twee expertisecentra samen in het Internationale DiplomaWaardering bij het waarden van buitenlandse diploma's. Dat zijn de NUFFIC en COLO. Gezamenlijk vormen deze instanties de structuur voor Internationale DiplomaWaardering (IDW). Samen riepen zij het Informatiecentrum Diplomawaardering (IcDW) in het leven.

Gemeenten

Uit ons onderzoek blijkt dat gemeenten zich wisselend opstellen ten aanzien van internationaal onderwijs. De gemeente Rotterdam is zich erg aan het profileren en ziet het bieden van hoogwaardig internationaal onderwijs als een mogelijkheid om buitenlandse bedrijven naar Rotterdam te halen. De gemeente Amsterdam heeft ook beleid beschreven omtrent het internationale onderwijs in de gemeente. Dit is echter pas zeer recent ontwikkeld.

De gemeente Den Haag is de op drie na meest internationale stad van de wereld, wanneer men kijkt naar de vestigingen van internationale organisaties. Aan de ene kant ondersteunt de gemeente bij bijvoorbeeld de bouw van de nieuwe International School of The Hague, aan de andere kant hebben scholen soms de indruk dat de gemeente zich graag profileert met het grote aanbod aan internationaal onderwijs terwijl er weinig subsidiemogelijkheden tegenover staan.

Private infrastructuur

In de private sector zijn minder organisaties vertegenwoordigd dan in het publieke domein. Opvallend in deze categorie is Shell, dat als bedrijf veel onderneemt op het terrein van onderwijs voor kinderen van werknemers. De ‘Shell-scholen’ zijn hiervan de belangrijkste uitwerking.

Philips maakt gebruik van Edufax, de infrastructurele organisatie voor het vo die schoolmateriaal ontwikkelt voor leerlingen van Nederlandse ouders in het buitenland.